

Igmanska inicijativa

FOND ZA OTVORENO DRUŠTVO

**DVE DECE NIJE DIPLOMATS KIH
ODNOSA SRBIJE I HRVATSKE -
STANJE ODNOSA I OTVORENA PITANJA**

Novi Sad, Novembar 2016

IGMANSKA INICIJATIVA

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO

DVE DECENIJE DIPLOMATSKIH ODNOSA SRBIJE I HRVATSKE

STANJE ODNOSA I OTVORENA PITANJA

Novi Sad, Novembar 2016

Dve decenije diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske – Stanje odnosa i otvorena pitanja

Autori tekstova: Milan Simurdić, Tomislav Jakić, Dimitrije Boarov, Milan Gavrović, Jelica Minić, Aleksandar Popov, Zoran Pusić, Zlatko Dizdarević, Branko Lukovac, Vehid Šehić

Izdavač: Centar za regionalizam, Laze Telečkog 6/1, 21000 Novi Sad, Srbija

Za izdavača: Aleksandar Popov

Urednica publikacije: Aleksandra Popov

Tehnička obrada i štampa: SZR Reclamare, Novi Sad

Tiraž: 400

SADRŽAJ

Milan Simurdić: Srbija i Hrvatska - 20 godina posle međusobnog priznanja.....	1
Tomislav Jakić: Razvoj međudržavnih odnosa i njihova perspektiva, otvorena pitanja.....	5
Dimitrije Boarov: Ekonomski odnosi Srbije i Hrvatske (1996-2016)	9
Milan Gavrović: Ekonomski odnosi Hrvatske i Srbije.....	14
Jelica Minić: Hrvatska i Srbija u procesu EU integracije	18
Aleksandar Popov: Saradnja organizacija civilnog društva.....	26
Zoran Pusić: Suradnja organizacija civilnog društva, teme i dileme	29
Zlatko Dizdarević: Dve decenije odnosa između Srbije i Hrvatske - Pogled iz Bosne i Hercegovine	32
Branko Lukovac: Crna Gora i 20 godina diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske	35
Vehid Šehić: Kratak osvrt na stanje u regionu iz ugla civilnog društva	39
SUMMARY	40

Srbija i Hrvatska - 20 godina posle međusobnog priznanja

Milan Simurdić

Ove godine se napunilo dve decenije od međusobnog priznanja SRJ i Hrvatske, dogovora o uspostavljanju diplomatskih odnosa i početku rešavanja teškog, zapravo preteškog, bremena koje je u nasleđe našoj, a strahujem i budućoj generaciji ostavio građanski rat koji se vodio na prostoru najvećeg dela bivše SFRJ. Stoga, zapravo, ne treba da čudi što su i u ovoj godini u odnosima Srbije i Hrvatske dominirali nesporazumi, tenzije, saplitanja, optužbe i pokušaji sticanja unutrašnjepolitičkih poena na račun druge strane. To, naravno, ne znači da su svaku od proteklih 20 godina u bilateralnim odnosima Beograd i Zagreb kao glavni gradovi dve suverene države protračili. Bilo je pozitivnih iskoraka, uspona i padova, ubrzanja dijaloga i njegovog usporavanja (nebitno sa koje strane), nadmetanja za liderstvo i naklonost velikih i drugih sličnih. Iz uslova ratnih sukoba preći u fazu diplomatskih odnosa, po prvi put u istoriji, nije ni jednostavno niti lako, pogotovo ako je tome prethodilo sedam decenija života u zajedničkoj državi. Post-jugoslovenski period odnosa je očigledno i dalje velika nepoznanica za obe strane.

Može biti korisno napomenuti u uvodu i da je potpisivanje Sporazuma o normalizaciji odnosa bilo više rezultat pritiska spolja (potpisivanje usledilo nakon prihvatanja Dejtonskog sporazuma) nego izvornom željom ili potrebom političkog vrha u dve države da se nešto stvarno uradi i da odnosi počnu da se „normalizuju“ na političkom, ekonomskom, humanitarnom nivou i u drugim oblastima. Tada uvedena praksa arbitriranja, posredovanja ili pritisak velikih sila i međunarodnih organizacija na dve strane izgleda da je pojava na koju treba dugoročno računati kao faktor koji utiče na bilateralne odnose Srbije i Hrvatske.

Ukoliko bi pokušali da u par reči sažmemo burne i događajima bogate periode u razvoju odnosa od pomenutog Sporazuma iz 1996. do danas, najuputnije ih je podeliti u tri glavne faze, pri čemu je u svakoj uočljivo nekoliko među faza. Ovde svesno ostavljamo po strani suštinski izmenjen međunarodni kontekst i stanje u međunarodnim (podjednako evropskim i regionalnim) odnosima, ali ih ne zanemarujemo.

U prvoj fazi (1996-2001), odnosi su bili svedeni na formu i kontakte koji su bili udaljeni od očiju javnosti i uglavnom personalizovani i vođeni od strane političkih lidera koji su na prekretnici vekova otišli u prošlost.

Potom je usledila druga faza, koja je „otčepila“ odnose, uz erupciju otvorenih pitanja, ali ipak primetnu spremnost dve strane da se krene u proces normalizacije, ako ne i pomirenja. Pokušaji uslovljavanja stanja u odnosima koji su bili prisutni u delu hrvatskog političkog vrha (izvršna vlast), prisutni u toj međufazi, nisu se pokazali kao delotvorni.

Razmena poseta na najvišem nivou, kontakti na međunarodnim i regionalnim skupovima su potom postali skoro rutinska stvar, sloboda kretanja ljudi i robe je realizovana u zavidno kratkom roku, a dve države su se uhvatile u koštač čak i sa pitanjem ratnih zločina, van procesa i suđenja pred ICTY. Ipak, bilo je vidljivo da Beogradu prioritet predstavljaju pitanja vezana za srpsku zajednicu, izbeglice, imovinu, stečena prava, sukcesiju imovine itd, dok je Zagreb prioritet stavljao na ekonomsku saradnju, a paralelno pokretanjem tužbe protiv SRJ pred Međunarodnim sudom pravde radio na očuvanju narativa o agresoru i žrtvi.

Srpska zajednica u Hrvatskoj okupljena oko Samostalne demokratske srpske stranke (SDSS) je 2003. ušla u koaliciju sa Hrvatskom demokratskom zajednicom, pružajući ruku ovoj stranci pod reformski i evropski nastrojenim novim predsednikom Vlade (i stranke) Sanaderom, uz višestruke dobiti za zvanični Zagreb. Međutim, nastavljena je politika opstrukcije rešavanja otvorenih pitanja položaja srpske zajednice u Hrvatskoj, najčešće na lokalnom nivou, teško ostvariva bez blagoslova centralnih vlasti i drugih uticajnih aktera. Ipak, pozitivni iskorak prema srpskoj zajednici se pozitivno odrazio i na odnose Beograda i Zagreba.

Gledajući iz današnje perspektive, pokazuje se da su pokušaji da se odnosi normalizuju i usmere prema pomirenju kroz pristup „odozgo prema dole“ bili kratkoga daha i da su bili izloženi uticajima brojnih državnih i nedržavnih igrača koji su, iz različitih razloga, opstruisali ovakve intencije ili težili dugoročnom podizanju „zida“ između dve države. Potvrđivalo se da se na animozitetu prema susednoj naciji još uvek može ostvariti politički profit, uz relativno mala ulaganja, a nikakvu ili vrlo malu odgovornost. Drugim rečima, još uvek se može živeti dobro od sukoba, a ne samo od saradnje. Dodatno, već tada se videlo da se na Srbiji i Beogradu u Hrvatskoj može prikupiti značajan broj glasova, tako da je svaka predizborna kampanja ili izborna godina kod našeg zapadnog suseda bila i godina zastoja ili makar vrućih bilateralnih debata. Ovo se pokazalo i na nedavno održanim vanrednim izborima u Hrvatskoj.

Osamostaljenje Crne Gore 2006. godine, koje je zvanični Zagreb svesrdno podržao, uvodi odnose Srbije i Hrvatske u treću, „čisto“ bilateralnu fazu, skida koprene jugoslovenstva i ogoljava interes dve strane u meri da se može reći kako odnosi zapravo, suprotno očekivanjima, više idu u prošlost nego što su okrenuti zajedničkoj evropskoj budućnosti. Da li su razlog za to maglovito formulisani nacionalni, ali i geopolitički interesi, čega nisu oslobođene ni male države poput Srbije i Hrvatske, ili njihova izvorna suprotstavljenost, a moguće i spoljni uticaji i okolnosti, teško je odgovoriti.

Dakle, upravo je istekla prva decenija „samostalnih“ odnosa Beograda i Zagreba. Pri tome, nema vakuma u međunarodnim poslovima. Teške globalne i regionalne krize, koje samo najveći optimisti mogu nazvati izazovima, okružile su naš region, a sve se glasnije spominje „novi Hladni rat“. Sirija sa juga i Ukrajina sa istoka i uticaj ovih kriznih žarišta su klešta kojima se teško odupiru i ekonomski, politički i vojno moćnije države. Kao da je u svetskim poslovima nastupilo doba kada treba očekivati neočekivano. Spoljna politika počinje kod kuće, pa obe strane nastupaju prvenstveno zavisno od unutrašnjepolitičkih potreba, potom od sopstvenog međunarodnog položaja i spoljnopolitičkih interesa i prioriteta, ali i od obaveza kao članice međunarodne zajednice, odnosno države koja pregovara o članstvu u EU i ima status partnera NATO u slučaju Srbije, ili kao članica EU i NATO u slučaju Hrvatske.

Ono, što je za Srbiju i naš region dodatno komplikovano zbog rovitog stanja u samoj EU jeste što političko klatno opasno oscilira između grčke krize, mogućeg istupanja Velike Britanije i, za nas najdelikatnijeg, izbegličkog talasa (što je bilo povod da Zagreb jednostrano zatvori granicu prema Srbiji 2015), ljudskog cunamija koji je svoj vrhunac doživeo tranzitom kroz tzv. „balkansku rutu“ na kojoj leži i Srbija, ali i sankcija koje je EU uvela Rusiji. U nizu izjave i poteza koji su dodatno uticali na narušavanje atmosfere u odnosima je bila i, srećom, kratkotrajna polemika krajem 2015. sa vrha dve države o nabavci vojnog naoružanja. I to spada u rečnik koji je bio zaboravljen i nije se mogao tumačiti drugačije nego kao nastojanje za sticanjem, po pravilu, kratkotrajnih unutrašnjepolitičkih dobitaka. To bi se još i dalo razumeti kada takve izjave ne bi ostavljale, oživljavale ili budile revanšistička osećanja običnih ljudi, koji su osnova odnosa, na obe strane.

U suštini bilateralni odnosi Srbije i Hrvatske su postali nešto potpuno novo, nepoznato, pa i neistraženo nakon prijema Hrvatske u Evropsku Uniju 2013. Tome je prethodila i na sličan način uticala nova politička konstelacija u Srbiji, posle predsedničkih i parlamentarnih izbora 2012. godine. Odnosi su dobili su na dinamici i žestini, pa i neprihvatljivoj retorici sa obe strane. Hrvatska je, pored klasičnog bilateralnog partnera, dobila i dimenziju države članice Evropske unije, kluba u koji Srbija želi da ubrzanim korakom stupi. Znači, nisu odnosi Srbije i Hrvatske više samo bilateralni, regionalni i multilateralni, već su dobili i novi element, a to je da Hrvatska sedi za stolom i odlučuje, u načelu ravnopravno, o našem pristupanju EU, određuje merila za otvaranje i zatvaranje pregovaračkih poglavlja, raspravlja o nama na sednicama Evropskog parlamenta ili Evropskog saveta. Za razliku od Srbije koja je na stolu, Hrvatska je za stolom.

Kako dalje, kako u treću deceniju odnosa, u sve složenijim spoljnim uslovima i vremenu kada se preispituju osnove EU, odnosi velikih i regionalnih sila i kada geopolitika postaje ključna reč u tim procesima? Po šemi tri scenarija za kratkoročno (jedan-dva puna izborna ciklusa) projektovanje odnosa - uspon u saradnji, pogoršanje odnosa i tzv. „business as usual“ ili nastavak preovlađujućeg stanja u odnosima u protekle dve decenije - ovaj poslednji trend koji je odnose dve države postavljao u rasponu između saradnje i sporova, pa čak i do drastičnih narušavanja diplomatske komunikacije, ali bez prelaska crvene linije, odnosno prekida odnosa ili neke druge, još teže, forme se čini najverovatnijim. Pri tome treba računati na prisustvo „kaleidoskop“ efekta u našim odnosima, u smislu da je slika odnosa bezmalo svaki dan drugačija.

Preostala dva scenarija, koliko god onaj prvi bio poželjan (uspon u saradnji) ili značajno pogoršanje odnosa, pa čak i otvoreni sporovi do ivice sukoba, teško se mogu zamisliti ali se do kraja ne mogu ni isključiti. Jer, u slučaju prvog nedostaju jasni iskazi ili potezi zvaničnika u pravcu razvoja saradnje bez uslovljavanja i protiv uslovljavanja, a pomaci napred, i kada se postignu, često su indukovani od trećih strana. Uz to, prirodna susedaška međuzavisnost se smatra kao slabost, a ne kao prednost itd. Činjenica, ponekad se čuju izrazi „nadanja“ ali nada ne može biti strategija. U trećem slučaju, iz tog razloga što su obe države u poziciji da zbog sopstvenog međunarodnog položaja, unutrašnjih prilika i pogotovo ekonomski situacije prosto nemaju resursa za novi sukob i mogućnosti za tako nešto, osim možda na nivou nedržavnih aktera i to prevashodno retorički.

Naravno, na stanje u odnosima su uticale i ukupne okolnosti u regionu i šire u Evropi. Koliko god to sada izgledalo optimistički, region je izbegao dalju balkanizaciju. Sa druge strane nije se okrenuo ni skandinavizaciji, kao poželjnom, minilateralnom (npr. nordijskom) modelu saradnje jezički, kulturno i istorijski bliskih nacija, bez obzira na bližu ili dalju istoriju njihovih odnosa. Naravno, kroz kontinuirani dijalog koji ne bi trebalo gledati kao znak slabosti, već upravo suprotno, kao znak opredeljenja za mir, stabilnost i dobrosusedstvo.

Za odnose sa Srbijom bi bilo najlošije rešenje da Hrvatska nastavi sa putem manje-više otvorenog uslovljavanja otvaranja pojedinih pregovaračkih poglavlja, nastojeći da bilateralne teme i otvorena pitanja sa Srbijom nametne kao EU standard i time praktično blokira Srbiju na putu EU integracije. Produbljenije gledajući, to bi moglo da ima efekat bumeranga i dodatno bi pokazalo da između ove dve države unilateralizam ne prolazi i da je obostrano štetan. Binarno razmišljanje o međudržavnim odnosima trebalo bi ostaviti u prošlosti. Skoro da ne treba ni dodati da bi takav pristup imao i šire negativne regionalne posledice.

Upravo zbog toga, možda je ovo prilika da se od strane civilnog društva i Igmanske inicijative, koja je uložila toliko truda i ostvarila zavidne rezultate u poboljšanju kako bilateralnih odnosa Srbije i Hrvatske, tako i ukupnih odnosa u državama tzv. Dejtonskog četvorougla, Beograd i Zagreb podstaknu da otpočnu rad, nesumnjivo veoma složen i zahtevan, na izradi prvog pravog Međudržavnog sporazuma o dobrosusedstvu i partnerstvu kao osnove za iskorak iz prošlosti i zajednički napredak u XXI veku.

Razvoj međudržavnih odnosa i njihova perspektiva, otvorena pitanja

Tomislav Jakic¹

Mada to tema nalaže, čini nam se primjerenum da se ne zadržimo samo na dva desetljeća diplomatskih odnosa Republike Hrvatske i Republike Srbije, nego da prezentiramo neku vrstu sažetog pregleda odnosa dviju zemalja od vremena disolucije Jugoslavije pa do danas. U taj će se pregled skladno uklopliti i dvadeset godina diplomatskih odnosa, razdoblje koje bi bilo teško shvatiti i razumjeti, ako se ne zna što mu je prethodilo.

Hrvatsko-srpski odnosi u smislu odnosa dviju samostalnih zemalja (pri čemu je na “srpskoj” strani bilo nekoliko prilično raznorodnih subjekata, od Savezne Republike Jugoslavije, preko Srbije i Crne Gore, pa do današnje Republike Srbije) mogu se promatrati u tri vrlo jasno ograničena razdoblja od kojih svako ima svoja specifična i prepoznatljiva obilježja, mada je treće u tome smislu relativno fluidno. Prvo je razdoblje ono od vremena osamostaljenja Republike Hrvatske, kada su ton tim odnosima davali s jedne strane Franjo Tuđman, a s druge – Slobodan Milošević. Mada je Srbija (odnosno SR Jugoslavija) aktivno pomagala pobunu dijela hrvatskih građana srpske nacionalnosti, uključujući naoružavanje i plaćanje vojske samoproglašene Republike Srpske Krajine, pa se bez bojazni da se u tome grijesi može reći kako su dvije zemlje bile u indirektnom, neproglasenom, ali itekako aktivnom ratu, komunikacija između dvojice neprikosnenih lidera postojala je cijelo vrijeme. Tuđman i Milošević, saznat će se to tek nakon Tuđmanove smrti, imali su stalnu izravnu telefonsku liniju (telefon su u Zagrebu instalirali stručnjaci iz Beograda), što će – naravno – dati osnove mnogim nagađanjima i teorijama o dogovorenem ratu. Bilo kako bilo, činjenice su sljedeće: Hrvatska se na svojem teritoriju borila protiv pobune dijela svojih građana, a sa ciljem da ostvari cjelovitost toga teritorija, borila se protiv snaga što ih je Srbija (SR Jugoslavija) izravno i neskriveno podupirala; kada se razbuktao rat u BiH i kada je nakon početnog hrvatsko-muslimanskog savezništva došlo do otvorenih hrvatsko-muslimanskih sukoba, hrvatska je strana ne jednom surađivala sa srpskom, a protiv muslimana-Bošnjaka. I cijelo vrijeme postojalo je dogovaranje, možda čak i koordiniranje aktivnosti (to vjerojatno nikada nećemo saznati, ukoliko se ne pojave snimci tih razgovora, što ne bi u eri globalnog priskrivanja trebalo potpuno isključiti) između stvarno zaraćenih, a bez formalne objave rata, Beograda i Zagreba. U to prvo razdoblje pada i uspostavljanje diplomatskih odnosa, praćeno dogовором о нормализацији односа. No, kako je osnova hrvatske politike u Tuđmanovo vrijeme bila anti-srpska orientacija, što se odnosilo kako na Srbe u Hrvatskoj, i to ne samo pobunjene, tako i na Srbiju i njezine stanovnike, pomno se pazilo da se normalizacija ne protegne i na međuljudske odnose. Ona je bila strogo ograničena na odnose država i njihovih institucija, uključujući i gospodarske subjekte. Telefonske veze između dviju zemalja nisu postojale, bit će uspostavljene tek nakon godine 2000. Granice su bile čvrsto zatvorene, moglo ih se prelaziti samo s putnim ispravama (pasošima) uz uredno izdane vize; i proći će godine upornoga rada, dok u drugoj fazi srpsko-hrvatskih odnosa grupaciji nevladinih organizacija, poznatoj pod imenom Igmanska inicijativa, ne uspije prodrijeti s konceptom bezviznog režima i prelaženja srpsko-hrvatske granice samo uz osobne iskaznice. Osim telefonskih kontakata, izravnih susreta između Tuđmana i Miloševića nije bilo, ali je zato Hrvoje Šarinić, bliski Tuđmanov suradnik u mnogo navrata tajno putovao u Beograd i tamo u njegovo ime pregovarao s Miloševićem. Nije nelogično prepostaviti kako je jedan od

¹ Savetnik bivšeg predsednika Hrvatske Stjepana Mesića

rezultata tih pregovora bila i ideja što ju je Šarinić javno iznio, naime ona o stvaranju “male velike Srbije” (kada, eto, nije uspio koncept velike Srbije kojemu je nakon neuspjeha da ovlada cijelom Jugoslavijom, odnosno njezinim najvećim dijelom, otvoreno težio Slobodan Milošević). Istini za volju, treba dodati kako je takav ograničeni koncept normalizacije međudržavnih odnosa odgovarao i srpskoj strani, jer joj je omogućavao nastavljanje propagandnog mobiliziranja javnoga mnijenja protiv “Hrvata- ustaša”, dok se uspostavljanje diplomatskih odnosa moglo braniti potrebama što ih nameće realnost. Da je Milošević i samu činjenicu uspostavljanja tih odnosa znao savršeno iskoristiti da zada još jedan, ne samo propagandni, udarac Tuđmanovoj Hrvatskoj, govori i činjenica da je za prvoga ambasadora u Zagrebu odabrao Veljka Kneževića, Srbina iz Hrvatske, nekadašnjeg generalnog direktora Radio-televizije Zagreb koji je u prvim danima samostalne Hrvatske, usred anti-srpske histerije što je dominirala najvećim dijelom Hrvatske, napustio Zagreb i sklonio se u Beograd. Pa je službeni Zagreb bio prisiljen sa svim dužnim počastima primiti čovjeka koji je samo koju godinu prije toga morao doslovno pobjeći (nakon bezbrojnih prijetnji i nekoliko provala u stan, a bez adekvatne reakcije policije), praćen nebuloznim optužbama što su dolazile i od onih koji nisu nužno bili Tuđmanovi pristaše (napr. Savka Dapčević-Kučar koja je tvrdila kako je Knežević dao graditi odašiljače RTV Zagreb na lokacijama koje će kasnije poslužiti srpskim pobunjenicima). U toj fazi osim formalnog uspostavljanja diplomatskih odnosa i omogućavanja prelaska granice, uz početne trgovinske kontakte, u odnosima dviju zemalja ništa se bitno nije dogodilo. Obje su, pod američkim patronatom, “kumovale” zlosretnom Daytonskom sporazumu (tada su se Tuđman i Milošević ponovo i osobno susreli) koji jest zaustavio rat u BiH, ali je ujedno tu državu, susjeda i Hrvatske i Srbije, pretvorio u nefunkcionalno “nešto”, što do dana današnjega ne uspijeva funkcionirati onako, kako bi jedna neovisna država trebala.

Druga faza nastupa nakon Tuđmanove smrti, odnosno nakon pobjede koalicije na čelu sa socijal-demokratima Ivica Račana na parlamentarnim izborima i pobjede Stjepana Mesića, kandidata Hrvatske narodne stranke kojemu u startu jedva da je netko davao ikakve šanse, na predsjedničkim izborima u Hrvatskoj. Promjena na čelu države i izvršne vlasti otvarala je mogućnost produbljivanja započete normalizacije odnosa, osobito nakon što je u Srbiji vlast morao napustiti Slobodan Milošević kojega će nova vlada u Beogradu po kratkom postupku izručiti Haškome sudu za ratne zločine na području bivše Jugoslavije (tek usputna primjedba: saznat će se kasnije da je predistraga bila pokrenuta i protiv Tuđmana, ali je nakon njegove smrti zaustavljena). Na žalost, ma koliko da je istina kako je u tome drugom razdoblju što je trajalo puno jedno desetljeće (2000. – 2010.) kvalitet i karakter odnosa dviju zemalja bio bitno promijenjen, i to u pozitivnom smislu, istina je i to da mnoge šanse što su se pružale, nisu bile iskorištene. Na hrvatskoj strani glavna je motorna snaga dalje normalizacije bio predsjednik Mesić. Njegovo je polazište, za razliku od Račanovog šefa diplomacije, Tonina Picule, bilo kako najprije treba razgovarati o najlakšim i najjednostavnije rješivim pitanjima, pa kroz suglasnost o njima postići novu razinu međusobnog razumijevanja i povjerenja što će onda omogućiti i okretanje težim pitanjima. Dobar koncept koji, na žalost, nije nailazio na razumijevanje u Vladi. Da bi stvari pomaknuo s mrtve točke, Mesić je dogovorio s predsjednikom Srbije i Crne Gore, Vojislavom Koštunicom (koji je zamijenio ubijenoga Zorana Đindjića), potpisivanje kratke i jednostavne deklaracije o “načelima dalje normalizacije”. Potpisali su je, a nije to bilo ništa više od svojevrsnog pisma namjere, u Verbaniji (Italija) u sklopu godišnjeg sastanka srednjoevropskih predsjednika. U Evropi to je bila vijest - službeni Washington i London su pozdravili taj iskorak, ali hrvatski premijer našao je za shodno reći kako “ono što je Mesić potpisao, vladu ne obvezuje”. Pri tome, Mesić je po Ustavu Republike Hrvatske bio sukreator (s Vladom) vanjske politike. U narednim godinama u Hrvatskoj će sići s vlasti socijal-demokrati, a vratit će se Hrvatska demokratska

zajednica, najprije na čelu s Ivom Sanaderom, a potom – Jadrankom Kosor. U Srbiji na čelo države, sada Republike Srbije, doći će Boris Tadić (Srbija i Crna Gora imala je još, nakon Košturnice, jednoga predsjednika, Svetozara Marovića, u čijem je mandatu Mesić prvi puta službeno posjetio Beograd, dok je Marović došao u Zagreb). Ovo drugo razdoblje hrvatsko-srpskih međudržavnih odnosa, obilježio je, bez obzira na promjene vlada u Hrvatskoj, kao i bez obzira na personalne promjene u Beogradu, hrvatski predsjednik Stjepan Mesić. Samo zahvaljujući njemu i njegovoj spremnosti da “gura” poteze koji će u prvi mah biti čak i nepopularni u većemu dijelu javnosti, počeo je proces povratka Srba izbjeglih iz Hrvatske nakon operacije Oluja kojom je skršena samoproglašena Republika Srpska Krajina. I počelo je “dekriminaliziranje” Srba kao nacije u političkoj, društvenoj i medijskoj arenii. Mesić se nije ustručavao na području nekadašnjeg ustaškog koncentracionog logora Jasenovac izreći vrlo jasnu ispriku “u ime hrvatske države” zbog ustaških zločina čije su žrtve u najvećem broju bili Srbi. Niti se ustručavao jasno osuditi ustašku Nezavisnu Državu Hrvatsku, karakterizirajući je kao “zločin u ideji i u realizaciji”. Ali, nije okljevao ni kada je trebalo reagirati na sve prisutnije znakove rehabilitacije četništva u Srbiji. Oslonio se na nevladine organizacije, u prvoj redu na Igmansku inicijativu, pa su se tako u njegovome mandatu prvi puta u Zagrebu susreli predsjednici Hrvatske, Srbije i Predsjedništva BiH. Kada se dogodio prvi veći incident u kojem su žrtve bili Srbi-povratnici, istoga je poslije podneva helikopterom stigao na teren da potvrdi svoju privrženost politici povratka i građenja suživota. Kroz svih deset godina, usprkos i bilateralnim ugovorima što su sklopljeni, usprkos vidno poboljšanoj klimi na relaciji Zagreb – Beograd, hrvatski je Predsjednik u svojim nastojanjima ostao usamljen. Nijedna hrvatska vlada nije mu htjela dati jasnu i bezrezervnu podršku (koliko god da je pragmatični Ivo Sanader u vrijeme pristupnih pregovora s Evropskom unijom shvatio kako valja prema Beogradu zauzeti mekšu poziciju). S druge strane, Košturnica je bio apsolutno na nacionalističkoj liniji, vrlo bliskoj onoj veliko-srpskoj i opterećen predrasudama prema Hrvatima kao naciji, što ga je značajno kočilo u svim kontaktima, a vjerojatno i u idejama da se u normalizaciji ide još dalje. Boris Tadić bio je pak izvrstan retoričar, znao je savršeno zauzeti pro-evropsku liniju, ali se – kada bi došlo do toga da ono što je izrekao treba i realizirati – pokazao kao političar u kojega se ne treba imati prevelikoga povjerenja. I tako je drugo razdoblje hrvatsko-srpskih odnosa završilo u znaku one “mnogo htio, mnogo započeo . . .”, mada je nesporna činjenica da su odnosi dviju zemalja na kraju toga razdoblja bili neusporedivi - u pozitivnom smislu, naravno - s onima na njegovome početku.

Treće razdoblje počinje s početkom godine 2010. I ono je – usprkos tome što su diplomatski odnosi već odavno postali nešto normalno i uobičajeno – i najtužnije razdoblje. Najtužnije zato, što su u tih nepunih proteklih šest godina upropastene šanse i mogućnosti što su mukotrpno građene godinama prije toga. Gotovo sinhrono dvije su se zemlje i politički, i svjetonazorski, i medijski, pa i u smislu raspoloženja većega dijela javnosti, vratile na početak devedesetih godina prošloga stoljeća. Nije to išlo od danas na sutra. Počelo je sa stagniranjem, s “predstavom” dobrih odnosa što ju je priredio Mesićev nasljednik, socijal-demokrat Ivo Josipović sa svojim srpskim kolegom Borisom Tadićem. Dok su se, naime, dvojica nasmiješenih i dobro raspoloženih predsjednika sastajali, politička scena u obje države klizila je sve više prema desnici, nacionalizam je ponovo bujao iz korjena koji nikada do kraja nisu bili posjećeni, a uz svesrdnu podršku crkve (katoličke, odnosno pravoslavne). Izbornim porazom Tadića, Josipović je izgubio partnera na kojega se oslanjao, makar u stvaranju privida nastavka dobrih odnosa dviju država. Novoga predsjednika, Tomislava Nikolića, izbjegavao je susresti (tipični socijal-demokratski gard!), pa ga je prije njega susreo njegov prethodnik, Stjepan Mesić koji je dolazak u Beograd nekim drugim povodom iskoristio i za neformalni sastanak s novim predsjednikom Srbije. Dojmovi nisu bili previše ohrabrujući, ali

krajnje obeshrabrujuće je bilo to što Mesića, mada je izvršnu vlast u Zagrebu obavijestio da će se susresti s Nikolićem, nitko ama baš ništa o tome sastanku nije pitao. I mada je svakome političkom laiku jasno kako su odnosi između Hrvatske i Srbije važni ne samo za dvije zemlje, nego i za stabilnost cijele regije, ti odnosi prestali su za vlast u Zagrebu biti zanimljivi. Ona je vidjela samo još Bruxelles i Washington. Dotle, na obje strane jačali su nositelji negativne propagande, propovjednici već gotovo zaboravljene mržnje, pronositelji predrasuda i klišea, koji se svi svode na “mi smo dobri, oni su zli”, odnosno “mi nismo kao oni” i na onaj udarni “mi s njima ne možemo” (a niti hoćemo!).

Godine 2016. odnosi dviju zemalja lošiji su nego ikada u posljednjih dvadeset godina. Manjinska prava (Srba u Hrvatskoj, ali i Hrvata u Srbiji) sve se agresivnije dovode u pitanje. Šutke se u Hrvatskoj pristaje na diktat ulice koja onemogućava postavljanje tabli (i) sa ciriličnim natpisima na državne institucije u Vukovaru. Nakon eskapade socijal-demokratskog premijera Milanovića koji je usred izbjegličke krize potkraj 2015. na nekoliko dana zatvorio granicu dviju zemalja, došlo je vrijeme HDZ-ovog šefa diplomacije Mire Kovača koji Srbiji neskriveno prijeti blokiranjem njezinih pristupnih pregovora s Evropskom unijom. Na srpskoj strani čelnici tamošnjih vlasti, “izašli ispod Miloševićevog šinjela”, ma koliko se zaklinjali u predanost miru, stabilnosti i dobrosusjedskim odnosima, prihvaćaju sudsku farsu oko ukidanja presude četničkom vođi Draži Mihailoviću, pokretanje rehabilitacije kolaboracionističke marionete na čelu okupirane Srbije u Drugome svjetskom ratu, generala Milana Nedića i – uz licemjerno potvrđivanje privrženosti cjelovitoj Bosni i Hercegovini - zdušno podržavaju vodstvo Republike Srpske koje tu cjelovitost otvoreno dovodi u pitanje. Kao da ne shvaćaju (a tu su im njihovi hrvatski kolege “braća po neznanju”) da svaki pokušaj dezintegracije BiH nužno dovodi na scenu Srbiju i Hrvatsku u ulozi antagonista. Nova hrvatska predsjednica, Kolinda Grabar-Kitarović (HDZ) odradila je, doduše, nekoliko što formalnih, što neformalnih susreta sa svojim kolegom iz Srbije, no rezultat je jedno veliko ništa.

Od stvarnih problema koji postoje u odnosima dviju zemalja ni jedan nije riješen. Proces povratka izbjeglih Srba gotovo je zaboravljen, da ne kažemo zaustavljen. Položaj srpske manjine u Hrvatskoj (ali i hrvatske u Srbiji) takav je, da hitno traži dogovor dviju zemalja i konkretnе poteze. Dvadeset godina diplomatskih odnosa i, osim pokušaja s kratkotrajnim učincima da se nešto pokrene u pozitivnome smjeru – još jedno veliko ništa. Koliko žalosno, toliko štetno za obje zemlje i sve njihove građane, ali iznad svega – opasno. I za Hrvatsku, i za Srbiju, i za cijelu regiju.

Ekonomski odnosi Srbije i Hrvatske (1996-2016)

Dimitrije Boarov²

POSLOVI BOLJI OD POLITIČKIH ODNOSA

Predhodne napomene

Kada razmatramo istoriju ekonomskih odnosa Republike Srbije i Republike Hrvatske u poslednjih 20 godina ne smemo izgubiti iz vida da je reč o danas veoma različitim zemljama po ekonomskoj snazi, pošto se početni jaz u razvijenosti u međuvremenu znatno proširio. Naime, iako Srbija u odnosu na Hrvatsku ima za oko 38 odsto više stanovnika, njen bruto društveni produkt u ukupnom nominalnom iznosu je za oko 12 miliardi evra niži od Hrvatskog, jer je 2015. godine BDP Hrvatske iznosio oko 46 milijardi evra, a BDP Srbije je bio oko 34 milijardi evra. Prema pokazateljima MMF-a, po kupovnoj snazi - BDP *per capita* u Hrvatskoj je 2015. godine bio za oko 58 odsto veći nego BDP *per capita* u Srbiji.

Razlika u nivou razvijenosti dve zemlje veoma je povećana u odnosu na 1990. godinu, dakle godinu početka raspada SFRJ, jer je te godine hrvatski bruto domaći proizvod *per capita* (u američkim dolarima, po zvaničnom kursu) bio za oko 25 odsto veći nego na današnjoj teritoriji Srbije, a danas je, kao što smo istakli, veći za 58 odsto.³

Razlika u nivou razvijenosti, dakako, oslikava se i na drugim ekonomskim parametrima: prosečna mesečna plata je u Hrvatskoj gotovo dvostruko veća nego u Srbiji, državni budžet Hrvatske je za preko 50 odsto veći nego budžet Srbije, promet na Zagrebačkoj berzi je pet puta veći nego na Beogradskoj berzi, itd.

Zanimljivo je pri svemu tome primetiti da je ukupan izvoz roba i usluga Srbije u 2015. godini, od oko 13, 36 milijardi dolara, nadmašio izvoz roba i usluga Hrvatske, koji je te godine iznosio oko 13 milijardi dolara.⁴ Međutim, ako se izvozu Hrvatske i Srbije pridruže prilivi iz inostranstva u turističkoj delatnosti, koji faktički predstavljaju jednu vrstu izvoznih prihoda – slika se bitno menja u korist Hrvatske.

Među današnje krucijalne razlike između hrvatske i srpske ekonomije svakako spada i okolnost da je Hrvatska od 2013. godine članica Evropske unije, a da je Srbija tek ove, 2016.

---

² Ekonomski analitičar

³ Iz računice su radi realnog upoređenja isključeni podaci za AP Kosovo. Prema publikaciji: Dr Dušan Miljković, dr Miodrag Nikolić, *Razvoj republika predhodne SFR Jugoslavije 1947-1990 godine*, Beograd, 1996, str 114.

Prema ovom izvoru, 1990. godine, bruto domaći proizvod po stanovniku u Hrvatskoj je bio 3.757 SAD dolara, u centralnoj Srbiji 2.795 SAD dolara, a u AP Vojvodini 3.666 SAD dolara. Prema podacima MMF-a po kupovnoj snazi, 2015. godine BDP Hrvatske *per capita* je bio 20.873 dolara, a Srbije 13.671 dolara.

⁴ U 1995. godini srpski izvoz činio je 31,6 odsto hrvatskog i nakon trogodišnjeg oporavka, u 1997. se povećao na 62 odsto, pa je ponovo vraćen na 31,8 odsto vrednosti u 1999. godini. Od 2000. godine je krenuo brži oporavak srpskog robnog izvoza od hrvatske dinamike i u 2008. godini dostigao je 77,7 odsto vrednosti hrvatskog izvoza. U 2010 godini nastavljen je brži oporavak u Srbiji, te je dostignuto 83 odsto vrednosti izvoza Hrvatske, a u 2011 godini 88,1 odsto. Slične relativne odnose imao je uvoz Srbije u odnosu na Hrvatsku.

godine, otvorila pojedina poglavlja u pregovaračkom procesu za ulazak u EU, dakle čitavih 8 godina nakon potpisvanja Sporazuma o pridruživanju EU u Briselu.

Ono što Hrvatsku i Srbiju čini sličnim u ekonomskom smislu, pored, naravno, njihove predhodne duge zajedničke jugoslovenske istorije, može se suziti na neprevladane recidive državnog socijalizma, stagnantan privredni rast poslednjih godina, visoke stope nezaposlenosti (Hrvatska 16 odsto, Srbija 18 odsto) i visok javni dug obe države (Hrvatska oko 90 odsto, Srbija 75 odsto BDP).

Uspostavljanje diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske krajem 1996. godine (nakon Dejtonskog sporazuma), samo po sebi nije dovelo i do pokretanja procesa preciziranja „ekonomskog deobnog bilansa“ između privreda dve zemlje, a niz otvorenih „naslednih sporova“ nije razrešen ni posle Bečkog sporazuma o sukcesiji, polovinom 2001. godine, koji je stupio na snagu tek 2004. godine. No, ti sporovi su, racionalno, ostavljeni po strani, a legalna privredna saradnja startovala je odmah, već od 1997. godine.

U tom kontestu valja primetiti, na primer, da je Srbija preko Janafa (prvo, po imenu, Jugoslovenskog naftovoda, a potom Jadranskog naftovoda) počela da uvozi sirovu naftu preko Hrvatske bez „pismenog“ sporazuma dve države, odnosno bez deobnog bilansa dve kompanije (tada Janafa i Naftne industrije Srbije) o tome šta je čije u tom samom naftovodu. Nerazjašnjeno je, navodno, do današnjeg dana i ulaganje Hrvatske u izgradnju Termoelektrane „Nikola Tesla“ u Obrenovcu, itd.

Trgovinska razmena – dostignuta milijarda dolara

Već i sama činjenica da je robna razmena između Srbije i Hrvatske već prve godine nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa, 1997. godine, iznosila čak 86,4 miliona dolara - pokazuje koliko su privrede ove dve republike bile povezane dok su one bile federalne članice SFRJ, pa je inercija te razmene delovala i posle „ratnih jugoslovenskih godina“ početkom devedesetih 20. veka, to jest uprkos njihovih gorkih posledica.

Zanimljivo je pri tome primetiti da je u prve dve godine te razmene (1997. i 1998. g) Srbija ostvarivala suficit u toj razmeni, a da je u potonjih 17 godina Hrvatska značajno više izvozila u Srbiju, nego što je uvozila iz Srbije. Suficit Hrvatske kulminirao je 2007. godine, kada se popeo do 225,3 miliona dolara, to jest kada je izvoz Srbije u Hrvatsku iznosio 434,5 miliona dolara, a uvoz iz Hrvatske 602,2 miliona dolara (vidi tabelu 1). Tek ove, 2016. godine, skroman suficit je u prvih osam meseci „prešao“ na stranu Srbije, a da li će se on održati do kraja godine, nije sigurno.

Robna razmena Srbije i Hrvatske		
Period: 1997 -2016		
<i>Vrednost u milionima USA dolara</i>		
Godina	Izvoz	Uvoz
1997	60,5	25,9
1998	10,3	7,8

1999	7,5	14,0
2000	13,2	25,2
2001	32,4	84,4
2002	42,0	90,5
2003	76,6	123,2
2004	148,6	208,5
2005	195,9	277,1
2006	251,1	365,4
2007	330,9	556,2
2008	434,5	602,2
2009	278,8	425,0
2010	307,1	427,5
2011	468,1	488,2
2012	386,3	532,4
2013	415,8	470,8
2014	458,8	546,4
2015	443,1	515,8
2016*	332,3	311,6

* 2016.godina –raspoloživi podaci za period januar-avgust
Izvor: baza podataka Republičkog zavoda za statistiku Srbije

Kao što pada u oči već pri letimičnom pogledu na gornju tabelu trgovinske razmene između Srbije i Hrvatske, uzlet te razmene odvijao se po visokim godišnjim stopama rasta posle 2000. godine, pa je već 2008. ukupan obim razmene u oba pravca premašio psihološku granicu od milijardu dolara (1.036,7 miliona dolara). Tome je snažan doprinos sigurno dalo potpisivanje CEFTA sporazuma o slobodnoj trgovini u Bukureštu, polovinom 2006. godine, a taj sporazum je stupio na snagu 2007. godine. Kasnije dolazi do izvesnog pada izvoza Hrvatske u Srbiju, a porasta izvoza Srbije u Hrvatsku.

Uzgred, može se reći da ulazak Hrvatske u EU 2013. godine nije bitnije uticao na promene trendova trgovine, koje zahvata izvesna „stabilizacija stagnacije“. Da li će izvesno zaoštravanje političkih odnosa između dve zemlje, do koga je došlo u poslednjih godinu dana, negativno uticati na dalje kretanje prilično uravnotežene trgovinske razmene, ostaje da se vidi.

Glavni izvozni proizvodi Srbije u Hrvatsku su bakar, katodne cevi, polietilen, elektro energija, suncokretovo ulje, itd. Glavni uvozni proizvodi iz Hrvatske su cement, delovi za sedišta u auto-industriji, preparati za pranje, dečje igračke, itd.

Danas su najveći izvoznici iz Srbije u Hrvatsku RTB Bor, NIS AD Novi Sad, Petrohemija AD Pančevo, Dijamant AD Zrenjanin, „Adrijana teks“ DOO, „Viktorija oil“ Šid, itd. Najveći uvoznici robe iz Hrvatske u Srbiju su „Nexe Beneton“ DOO Novi Sad, „Gramer sistem“ DOO

Aleksinac, HIP „Petrohemija“ AD Pančevo, „Alka trgovina“ DOO Dobanovci, MK komerc“ Novi Sad, „Podravka“ AD Beograd, „Atlantik breeds DOO Beograd, itd.

Već po spisku glavnih izvoznika iz Srbije vidi se da značajan deo tog izvoza nose firme koje su hrvatski rezidenti kupili u Srbiji („Agrokor“, „Atlatink grupa“ i drugi).

Investicije i viši oblici saradnje

Prema zvaničnim podacima Privredne komore Srbije hrvatske kompanije su u Srbiju, od 1993. godine do danas uložile 704 miliona evra, a srpska ulaganja u Hrvatsku su navodno beznačajna. Ovi podaci su problematične tačnosti.

Naime, još 2008. godine, prema podacima Hrvatske narodne banke, Hrvatska je od 1993. godine do tada u Srbiju uložila 382 miliona evra – a to je bio svaki peti evro koji je u tom razdoblju uložila u inostranstvo (ukupno je bilo uloženo 2,1 milijardi evra). Međutim, prema tadašnjoj izjavi Rada Pribićevića iz Denjub fuds grupe u Beogradu, u Srbiji je već 2008. godine bilo 600 miliona evra hrvatskog kapitala.

Tu postoji izvesna misterija, koju verovatno uvećava i izvesno „posredništvo“ trećih zemalja, banaka ili investicionih fondova. Može se, dakle, pretpostaviti da je finansijski kapital iz Hrvatske bio prisutan u poslovima na finansijskom tržištu Srbije preko ovih „posrednika“. Sviše se, međutim, špekuliše o tome čiji je stvarno kapital određenih zatvorenih investicionih fondova koji investiraju i u Srbiju i u Hrvatsku – ali je malo dokaza da je preko njih došlo do skrivene infiltracije kapitala iz jedne u drugu zemlju. Kod otvorenih investicionih fondova razmena kapitala je u povoju. Treba imati u vidu da je u Srbiji u otvorene investicione fondove do pre nekoliko godina bilo uloženo prosečno desetak evra po stanovniku, a u Hrvatskoj 500 evra po stanovniku (u Sloveniji 700).

Hrvatske firme su, u malom broju, učestvovali u privatizaciji društvenih firmi u Srbiji, dok srpske firme nisu učestvovali u privatizaciji hrvatskih firmi. Pre osam godina izgledalo je da stvari kreću u negativnom pravcu u Srbiji, ali i u Hrvatskoj. U to vreme hrvatska Nekse grupa izbegnuta je u privatizaciji Fabrike crepova i opeke „Toza Marković“ u Kikindi, trgovačka firma „Pevec“ nije dobila dozvolu za kupovinu građevinskog zemljišta u Srbiji. Poznat je slučaj da je Denjub fuds grupa (Salford) praktično izbačen iz postupka privatizacije Karlovačke mlekare, pošto je dominantni mlekar u Srbiji, itd.

Nasuprot ovih primera stoji „zaobilazni“ način na koji je hrvatski „Agrokor“ stekao veliki udeo maloprodaje u Srbiji. Osim direktnih investicija u mrežu prodavnica „Idea“, vlasnik ovog lanca Ivica Todorić je kupovinom kontrolnog paketa akcija slovenačkog Merkatora i mreže „Rodić“ stekao značajan udeo i u maloprodaji na tlu Srbije. U suprotnom smeru, primeri su malobrojni. Srpska štampa navodi da je vlasnik „Industrije Matijević“ Petar Matijević (zahvaljujući dvojnom državljanstvu) uspeo da kupi dve hrvatske poljoprivredne zadruge sa 1.500 hektara zemlje.⁵

Prilikom otvaranja predstavništva Privredne komore Srbije u Hrvatskoj gospodarskoj komori početkom 2012. godine spomenuto je da će to biti prelomni momenat, jer dotada su hrvatske firme u Srbiji imale oko 200 predstavništava, a srpske u Hrvatskoj tek 7 predstavništava. Nažalost taj omer se zadržao i u potonjim godinama.

---

⁵ Politika, 21. septembar 2016.

Uprkos svemu navedenom, naročito uprkos ovogodišnjim bučnim političkim svađama između dve političke superstrukture, privredna saradnja između Srbije i Hrvatske je regionalno respektabilna i korisna za privrede u obema zemljama. Nadajmo se da će ona ponovo krenuti da raste posle razdoblja izvesne stagnacije.

Ekonomski odnosi Hrvatske i Srbije

Milan Gavrović⁶

POLITIKA BEZOZBIRNO OPSTRUIRA

Velik dio nekadašnjih jugoslavenskih ekonomista, uvjerenih da tržište rješava sve probleme, doživjeli su nesretnu sudbinu koju je Miroslav Krleža definirao ovako: „I njima će se ostvariti njihovi ideali.“ O kojim je idealima riječ? Jedan od najpoznatijih među njima, koautor svih reformi počevši od godine 1965., do one Ante Markovića iz 1989., definirao je to svojevremeno ovako: „Kad bude oslobođeno, tržište će nevidenom snagom razoriti birokraciju.“ (U intervjuu ovom autoru za časopis „START“) U životu dogodilo se točno obratno. Maskirana u nacionalne i nacionalističke mundire, birokracija je prvo srušila Markovića, koji je uveo više tržišta nego što je ikada prije postojalo na ovim prostorima, a onda je neviđenom snagom uništila i tržište i zemlju u kojoj je ono bilo uspostavljeno. Da nije tako, ne bi bilo potrebe ni da se danas održava ovaj skup i da se međusobno uvjeravamo u najočitije, pa i najbanalnije ekonomske istine.

Uoči raspada Jugoslavije, u lipnju godine 1991., inž. Ante Marković je u to, uz ostale, pokušao uvjeriti i poslanike u slovenskom parlamentu, koji su se pripremali na odluku o osamostaljenju. Evo kratkog odlomka iz zapisnika:

„Marković: - Ja sam uvjeren i to apsolutno, da uz proces demokratizacije u našem društvu, uz uspostavljanje osnovnih demokratskih institucija, ne može biti u interesu Slovenije da se odrekne nekih dijelova sistema i institucija zajedničke države. Da idem još dalje. Pretpostavimo da u istom trenutku dođe do zatvaranja granica. Može li Slovenija opstati bez jugoslavenskog tržišta? Slovenija kao razvijenija više je ovisna o Jugoslaviji. Teže se vi možete odreći jugoslavenskog tržišta nego, na primjer, Srbija Kosova, naravno, kad se ne bi radilo o prošlosti, simbolima, taštini itd.

Lojze Peterle (tadašnji slovenski premijer): - Ali mi to ne želimo!

Marković: - Ali ne možete imati jedno bez drugoga.

Peterle: - A zašto ne?“

Prostorijom je odjeknuo glasni smijeh. Prisutni su, očito, shvatili da je njihov premijer sjajno nadmudrio saveznog. Nažalost život je nemoguće nadmudriti, pa je vrag uskoro uzeo šalu. U knjizi „Pet poduzetnika“, koja je u vrlo maloj nakladi nedavno objavljena u Zagrebu, najveći hrvatski kapitalist i poduzetnik, Ivica Todorić, predložio je nešto, što pokazuje da se dominacija politike nad ekonomijom zadržala do današnjih dana. I to iste politike, zaognute starim nacionalističkim plaštom i motivirane birokratskom željom da sačuva vlast. Taj se prijedlog frapantno podudara s onim na što je sada već pokojni inž. Ante Marković govorio prije više od 24 godine.

„Živimo u vrlo teškom ekonomskom trenutku“, rekao je Todorić⁶, kriza je sama po sebi dovoljno veliko breme, pa hajdemo političke i međudržavne probleme zamrznuti na neko vrijeme. Barem na deset godina, dok nam svima ne bude bolje. Nemojmo komplikirati stvari, idemo zajedno vidjeti kako možemo čitavu regiju pogurati na višu ekonomsku razinu. A to je najlakše postići zajedništvom najbližih susjeda i dijela regije u kojemu čovjek može najbrže ostvariti poslovni uspjeh, čemu, dakako, pomažu i iskustva iz prošlosti prepuna minulog rada, kooperacije, ljudskih kontakata i sinergije.“

⁶ Ekonomski analitičar

Prvi koji u Hrvatskoj, a i na području cijele bivše Jugoslavije, nije zagovarao samo suradnju, već i stvaranje regionalne ekonomske zajednice, bio je pokojni dr. Branko Horvat. Njega se vrijedi sjetiti uz ostalo i zato jer je stari suradnik „Igmanske inicijative“ pa bi, da je živ, sasvim sigurno učestvovao u njenim sesijama. Njegovi su se nekadašnji argumenti potpuno podudarali sa stavovima Ivice Todorića. I on je govorio o dugogodišnjoj poslovnoj i proizvodnoj povezanosti, o visokom stupnju komplementarnosti nekadašnjih republičkih ekonomija, o međusobnom dobrom poznавању i nepostojanju jezičnih barijera. „Znate li da je hrvatski lingua franca sve do Istambula?“, pitao je on. Horvat je smatrao da bi regionalna ekonomska zajednica ili barem zona slobodne trgovine, u kojoj je video čak i Mađarsku, obećavala znatno brži rast od Europske unije. To bi poslijе omogućilo da se i u Uniji bude jači i ravnopravniji član. U to vrijeme, bile su to olovne devedesete godine prošlog stoljeća, prof. dr. Branko Horvat je otjeran sa zagrebačkog Ekonomskog fakulteta, uz obrazloženje kako njegov profil ne odgovara potrebama. Treba li podsjetiti da je on imao dva doktorata, hrvatski i britanski, i da je zahvaljujući knjizi koja je u Americi postala ekonomski bestseler, bio u najužem izboru za Nobelovu nagradu. Pobjedio ga je neki 90-godišnji američki ekonomist, s tezom kako tržište rješava sve probleme. U međuvremenu o tome smo naučili dovoljno.

U hrvatskom Saboru, istovremeno su bili najglasniji bili oni, koji su dokazivali da treba poslovati samo s najrazvijenijim zemljama Zapada. Svakome tko nije proveo život u izolaciji nekog planinskog pašnjaka, moralo je biti jasno da to nije samo loša i neostvariva razvojna strategija, već i rukavica u lice zdravog razuma. Pa ipak, ta je logika dobrim dijelom u korijenu hrvatskih nevolja. Hrvatska 90-ih nije željela članstvo ni u jednoj srednjoeuropskoj integraciji u koje su hrbole sve tranzicijske zemlje koje su to mogle – riječ je o CEFTA-i i Višegradskoj skupini – jer je prevladavao stav: EU ili ništa. Nakon prve promjene vlasti u Hrvatskoj, godine 2.000, predsjednik Gospodarske komore, Nadan Vidošević, odveo je u Beograd 200 privrednika, na razgovor o mogućim zajedničkim poslovima. Bio je to hrabar, pa i revolucionaran potez, koji je najavljuvao novo doba. Otada teku usporedo dva procesa; slijedeći poslovnu logiku i svoje interese poduzetnici koriste svaku mogućnost za širenje i povezivanje u regiji. Uspijevaju samo rijetki i to oni najveći. Istovremeno najveći dio političke javnosti, uključujući i medije, to glasno i bezobzirno opstruira. Tako se poslovni uspjeh u susjednoj državi, u prvom redu Srbiji i Sloveniji, opisuje kao ratna pobjeda, a dolazak poduzetnika iz susjedstva kao mračna zavjera, usmjeren protiv naše države i nacije. U tome važnu ulogu igraju i profesionalni čuvari mržnje, koji su to najčešće zbog vlastitog društvenog položaja i važnosti, na osnovu čega, naravno, ostvaruju i znatne materijalne koristi. Ali najgore je od svega da administracije koče sve što mogu, a političari na vlasti nemaju hrabrosti ili volje da se tome odlučno suprotstave. Zato je tema ovog skupa pogodak u samo srce tame.

„Gledam ove ljude oko sebe i mislim kako troje od svakih četvero više nikad neće živjeti tako dobro kao dosad.“ To je, početkom godine 1992., rekao ovom autoru jedan od tada poznatijih hrvatskih ekonomista, računajući samo štete, koje je nanosilo prekidanje dugogodišnjih poslovnih veza. U toj računici nije bilo ni zrna politike, osim što je ona u cjelini bila posljedica politike. Jugoslavija se raspala pod udarcima na nacionalnu ravnopravnost, a u svim novim državama dolazile su na vlast nacionalističke, a ne demokratske stranke i političari. Ante Marković je stigao prekasno, da bi imao realne šanse za uspjeh. Ali ekonomija je morala nastaviti njegovim putem.

Bilo je, međutim, teško, pa i nezamislivo istodobno raspirivati međusobnu nacionalističku mržnju i ekonomski surađivati. Osim toga glavni je cilj bio otimanje postojeće imovine, a ne stvaranje novih vrijednosti. Klalo se vola za kilo mesa. U tom procesu nevjerojatno su brzo

nestale skoro sve poslovne veze, a produbile se razlike u razvijenosti. Ekonomski su izgubili svi.

Poznati ekonomist dr. Dragomir Vojnić., tada je upozoravao: „Teoretičari tranzicije, među koje i ja spadam, smatrali su da svi, a u prvom redu političke stranke, žele ostvariti povećanje ekonomske efikasnosti i političku demokraciju, uključujući i zaštitu ljudskih prava i sloboda. Naivno smo vjerovali da nitko odgovoran za sudbinu naroda i države neće namjerno otvarati vrata divljem kapitalizmu i metodama prvobitne akumulacije. Nažalost, u našem slučaju dogodilo se točno to. Pokazalo se da vodeća politička snaga nije željela ni državu blagostanja, ni civilno društvo, niti pravu demokraciju. Zato je uspostavljen monopol na vlasništvo, na tržište, na politiku... A kako se zna i iz teorije i iz prakse, to je plodno tlo za sve moguće društvene deformacije, od sitnih krađa, preko krupnog kriminala i korupcije, pa sve do suspenzije pravnog sustava i demokracije...“

O tome danas svi znaju sve. Takva politika nije mogla voditi računa o sofisticiranim problemima, koje ekonomiji nanosi svako preslagivanje država. Nije riječ samo o input-output tablicama. Što se dešava nakon raspada zajednica kakva je bila i socijalistička, ali znatnim dijelom tržišna Jugoslavija, još je tridesetih godina prošlog stoljeća objasnio dr. Rudolf Bičanić, u knjizi s naslovom Ekonomski osnova hrvatskog pitanja. (Neki ga zbog toga proglašavaju nacionalistom, iako njegovu knjigu nisu ni vidjeli, a kamoli pročitali.) Ukratko, u Austro-ugarskoj, Hrvatska je bila nerazvijena seoska provincija, ali su njeni poljoprivredni proizvodi bili konkurentni u bogatijim dijelovima zemlje. U kraljevini Jugoslaviji, odjednom je postala ekonomski jača od drugih (osim Slovenije), iako je ostala ista, seljačka zemlja. Ali njeni poljoprivredni proizvodi sada više nisu imali staro tržište, a na novom i u novoj konkurenciji, postali su preskupi. Srpsko selo, teško pogodeno s tri rata na početku stoljeća i velikim pomorom u epidemiji tifusa, istovremeno je tražilo i dobivalo još i posebne porezne olakšice.

Ne osjećam se sposobnim da dajem recepte za budućnost, ali siguran sam da je rješenje prvo u politici, pa tek onda u ekonomiji. Doprinos politike može biti i to da zašuti na barem deset godina, kako je to predložio Ivica Todorić. Zahvaljujući politici koja je nacionalne interese tumačila prvenstveno kao ekonomske, Slovenija je uglavnom uspjela sačuvati tržišta istočnih zemalja i tzv. trećeg svijeta, pa i proširiti svoje prisustvo na njima. Koristila se i svaka prilika za povratak ne nekadašnje Yu tržište. Zahvaljujući tome, ali i privatizaciji koja nije bila samo pljačka i uništavanje, opstala je čak „Iskrina“ tvornica električnih brojila koja je u samo dva dana zadovoljavala ukupne godišnje slovenske potrebe. (Što je primjer koji je često spominjao dr. Jože Mencinger.) Slovenska politika sprječila je i čistku starih i iskusnih kadrova u privredi. Njen glavni bilo je očuvanje konkurentnosti, što je omogućilo da prvo desetljeće poslije raspada Jugoslavije budu u Sloveniji godine obnove i razvoja. Slovenija je djelomično doživjela sudbinu drugih tek kad je dobila vladu koja je počela poticati tajkunsku privatizaciju, podržanu nepokrivenim bankarskim kreditima, i kad je uvela euro, što joj je onemogućilo da monetarnom politikom stalno održava konkurentnost domaće privrede. Ali po nevoljkosti s kojom su vlastito tržište otvarali drugima, Slovenci su bili isti kao i drugi u bivšoj Jugoslaviji.

SAŽETAK

Nakon prve promjene vlasti u Hrvatskoj, godine 2.000, tadašnji predsjednik Gospodarske komore, Nadan Vidošević (poslije u Hrvatskoj optužen za kriminal) odveo je u Beograd 200

privrednika na razgovor sa srpskim kolegama o mogućim zajedničkim poslovima. Bio je to znak da prevladava spoznaja kako bez suradnje ne može biti ni pravog razvoja u regiji, ali istodobno hrabar, pa i revolucionaran potez, koji je najavljuvao novo doba u međusobnim odnosima. Otada teku usporedo dva procesa. Slijedeći poslovnu logiku i svoje interese poduzetnici koriste svaku mogućnost za širenje i povezivanje u regiji. Uspijevaju samo rijetki i to oni najuticajniji. Istovremeno glavnina političke javnosti, uključujući i medije, to glasno i bezobzirno opstruira. Tako se poslovni uspjeh u susjedstvu - za Hrvatsku to su u prvom redu Srbija i Slovenija - opisuje kao ratna pobjeda, a dolazak poduzetnika iz tog istog susjedstva kao mračna zavjera protiv naše države i nacije. Zato se i proizvodi iz Srbije u hrvatskim šoping-centrima najčešće prodaju kao robne marke. U stvaranju takve klime važnu ulogu igraju profesionalni čuvari mržnje, koji su to najčešće zbog vlastitog društvenog položaja i važnosti, na osnovu čega, naravno, ostvaruju i znatne materijalne koristi. Ali najgore je od svega da administracije koče sve što mogu, a političari na vlasti nemaju hrabrosti ili volje da se tome odlučno suprotstave. Prevladava stav neizlaganja. Nacionalisti su previše bučni i nasilni, da bi im se bilo pametno javno suprotstavljati. To je ono staro zagrebačko „Ne bi se štel zameriti.“

Kolega i moj stari prijatelj Mita Boarov, kaže da su ekonomski odnosi Srbije i Hrvatske ipak bolji od političkih. To je vjerojatno potvrda one stare poslovice da voda i trgovina uvijek pronađu rupu. Najveći hrvatski poduzetnik Ivica Todorić, koji istovremeno ima najveće poslove u Srbiji, nedavno je izjavio slijedeće: „Živimo u vrlo teškom ekonomskom trenutku“, kriza je sama po sebi dovoljno veliko breme, pa hajdemo političke i međudržavne probleme zamrznuti na neko vrijeme. Barem na deset godina, dok nam svima ne bude bolje. Nemojmo komplikirati stvari, idemo zajedno vidjeti kako možemo čitavu regiju pogurati na višu ekonomsku razinu.“ Teško je zamisliti pesimističniju ocjenu političkih odnosa od toga.

Hrvatska i Srbija u procesu EU integracija

Jelica Minić⁷

Hrvatska i Srbija su, nakon 2000.godine, stupile istovremeno na put integracije u Evropsku uniju (EU), ali sa različitim polaznim pozicijama, različitim tempom i sa različitim uspehom. Te godine je došlo do političkih promena u obe zemlje, a prethodne godine EU je objavila svoju novu politiku prema regionu – Proces stabilizacije i pridruživanja, koji je definisao putanju koju treba preći do punopravnog članstva. Perspektiva zajedničke evropske budućnosti i brojni mehanizmi regionalne saradnje koji su nakon uspostavljanja Pakta za stabilnost u Jugoistočnoj Evropi, 1999. godine, nastajali u svim važnijim oblastima privrede i društva, uključujući oblast bezbednosti ili borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, učinili su mnogo da se normalizuju odnosi između dva postkonfliktna društva na Zapadnom Balkanu.

U poslednjih šesnaest godina ti odnosi su imali uspone i padove, karakterisali su ih periodi unapređenja saradnje u bilateralnim i multilateralnim okvirima, obećanja da će se uzajamno podržavati na putu evropskih integracija, ali i incidenti u bilateralnim odnosima i opstrukcije u napredovanju ka EU. Da bi se došlo do zaključka gde se dve zemlje nalaze u procesu EU integracija, koliko je i na koji način taj proces uticao na njihove odnose i kako se može oceniti sadašnji trenutak i kontekst njihovih međusobnih odnosa, pokušaćemo da ukratko analiziramo tri pitanja-procesa-fenomena. Prvo, pređeni evropski put svake od njih i kako su se tokom procesa evropskih integracija menjali njihovi međusobni odnosi; drugo, kontekst u kome se on odvijao; i treće, kako građani dve zemlje danas percipiraju članstvo u EU i regionalne odnose.

Od zemalja Zapadnog Balkana, koje su bile obuhvaćene procesom Stabilizacije i pridruživanja Hrvatska je jedina uspela da u roku od 13. godina postane punopravna članica EU. Ispostavilo se da su pristupni pregovori bili do sada najduži u poslednjim talasima proširenja - sve zemlje Srednje i Istočne Europe koje su ušle u EU 2004. i 2007. pregovarale su kraće od Hrvatske. To se delom pripisuje i nepoverenjem javnosti u starim zemljama članicama prema daljem proširenju, nakon ova dva talasa prijema novih članica iz Centralne i Istočne Evrope, a delom preokupacijom EU unutrašnjim institucionalnim reformama tokom perioda 2007-2009, kada je usvojen a potom stupio na snagu Lisabonski ugovor⁸, koji je zamenio neuspeli Evropski ustav, odbačen na referendumima u Francuskoj i Holandiji 2005.g.

Sporazum o stabilizaciji i proširenju EU - Hrvatska ratifikovan je još 2001.g. a zahtev za dobijanje statusa kandidata za članstvo upućen je EU već 2003.g. U 2005.g. otvoreni su pristupni pregovori, koji su nakon zatvaranja svih pregovaračkih poglavila okončani 2011.g.

⁷ Predsednica Forum za međunarodne odnose Evropskog pokreta u Srbiji.

⁸ "Lisabonski ugovor sutra stupa na snagu", Beta, 30. 11. 2009. <http://www.blic.rs/vesti/svet/lisabonski-ugovor-sutra-stupa-na-snagu/nrth11n>

Iste godine je potpisana ugovor o pristupanju Hrvatske EU, da bi 1. Jula 2013.g. Hrvatska postala punopravna članica EU⁹.

Hrvatska je kao i ostale zemlje Zapadnog Balkana morala da ispunji političke i ekonomski kriterije za pristupanje EU. Ekonomski nisu predstavljali problem, budući da je Hrvatska privredno razvijenija od nekih članica koje su pristupile EU pre nje. Politički kriteriji su bili veći problem, jer su oni obuhvatili punu saradnju sa Međunarodnim krivičnim tribunalom za bivšu Jugoslaviju (uslovjavajući hapšenjem odbeglog generala Ante Gotovine), napredak u povratku izbeglica, zaštitu manjina i manjinskih prava, napredak u reformi pravosuđa, punu slobodu medija, spremnost za regionalnu saradnju i razvoj dobrosusedskih odnosa. Tako su pregovori o pristupanju EU, koji su počeli u oktobru 2005.g., bili odloženi za šest meseci dok Haški tribunal nije potvrdio da je uspostavio punu saradnju sa Hrvatskom. Ipak, najveća prepreka na putu ka EU bilo je nerešeno pitanje razgraničenja na kopnu i na moru sa Slovenijom (Piranski zaliv), koja je već bila članica EU. Problem je dalje zaoštren tokom slovenačkog predsedavanja EU 2008.g., kada je otvoreno pitanje Zaštićenog ekološko-ribarskog pojasa, koji je uslovljen rešavanjem pitanja granice na moru. Tek nakon što je 2009.g. postignut dogovor o međunarodnoj arbitraži, Slovenija je odobrila da Hrvatska nastavi pregovore o članstvu.

Unapređivanje odnosa i stupanje u punopravno članstvo EU predstavljaju prioritet spoljne politike Srbije nakon odlaska sa vlasti Slobodana Miloševića 5. oktobra 2000. Ovakvo spoljnopolitičko opredeljenje definisano je još u okviru nekadašnje Savezne Republike Jugoslavije (2000-2003) i državne zajednice Srbija i Crna Gora (2003-2006). Vlada Srbije je još 2005. godine usvojila Nacionalnu strategiju Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj uniji¹⁰, koja je u međuvremenu nekoliko puta menjana i dopunjavana.

Pored toga što je glavni spoljnopolitički partner Srbije i glavni izvor podrške demokratskim reformama, EU je i najveći trgovinski partner Srbije. Sa EU se odvija preko 63% ukupne trgovinske razmene Srbije. Od oko 22 mlrd evra direktnih stranih investicija koje su uložene u Srbiju u periodu 2001-2015. preko 70% potiče iz zemalja EU. U istom periodu, Srbija je od EU dobila preko 3 mlrd evra bespovratne pomoći, uz preko 2,9 mlrd EUR bilateralnih donacija od zemalja članica. Sa oko 200 miliona evra godišnje, Srbija je najveći primalac bespovratne pomoći u regionu i jedan od najvećih u svetu¹¹. Uz sve to, EU je najveći zajmodavac privredi Srbije, preko Evropske investicione banke (EIB) i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), kao i preko Investicionog okvira za Zapadni Balkan (WBIF).

Najznačajniji događaji u toku evropskih integracija Srbije su potpisivanje Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (2008), a potom godinu dana kasnije ukidanje šengenskih viza za građane Srbije. Tokom marta 2012. godine Srbija je dobila status kandidata za članstvo u Evropskoj uniji. Polovinom sledeće godine Evropski savet je doneo odluku da se otvore pregovori o članstvu Srbije sa Evropskom unijom, što je potom formalizованo na Međuvladinoj konferenciji krajem januara 2014. godine. Međutim, prva pregovaračka poglavља (32 i 23) su otvorena tek krajem 2015., a naredna dva poglavља (23 i 24) u junu 2016.g. Srbija, za razliku od ostatka regiona, ima specifično pitanje Kosova koje je u skladu

⁹ "Sjećate li se kako je tekao put Hrvatske u Europsku Uniju?", Zagreb, Dnevnik, T.V. 24.06.2013.

<http://dnevnik.hr/vijesti/hrvatska/kronologija-hrvatskog-pristupanja-europskoj-uniji--291927.html>

¹⁰ Nacionalnu strategiju Srbije za pristupanje Srbije i Crne Gore Evropskoj Uniji, Vlada Republike Srbije, Kancelaria za pridruživanje Evropskoj Uniji, septembar 2005.g.

http://www.seio.gov.rs/upload/publikacije/srpske/nacionalna_strategija_za%20pristupanje_eu.pdf

¹¹ Davenport, M. „Prijem Srbije u EU više nije daleki san“, Danas, 6. Septembar 2016, str.17

sa njenim ustavom definisano kao pokrajina, ali čije su vlasti 2008. godine jednostrano proglašile nezavisnost. Dinamika evropske integracije Srbije je zato do sada u velikoj meri zavisila od pregovora na relaciji vlasti u Beogradu i Prištini. Najznačajniji rezultat ovog procesa bilo je postizanje Briselskog sporazuma o normalizaciji međusobnih odnosa, 19. aprila 2013. godine¹², kojim su se dve strane suštinski obavezale da će regulisati određena otvorena pitanja. Pored pitanja prelaska administrativne granice, priznavanja registarskih tablica na vozilima, carinskih nadležnosti, energetike, telekomunikacije, otvaranja mosta na Ibru za saobraćaj, jedno od najvažnijih do sada dogovorenih, ali i dalje otvorenih pitanja je formiranje Zajednice (većinski) srpskih opština, oko koga vlasti na Kosovu kupuju vreme i otežavaju položaj Srbije otvaranjem novih teških pitanja (svojine nad Trepčom i sl.).

Ipak, treba imati u vidu da se balans uslova i pritisaka tokom procesa pregovaranja sa EU o Sprorazumu o stabilizaciji i pridruživanju, a potom otvaranju predpristupnih pregovora menjao. Na početku, tokom pregovora o pridruživanju, fokus je bio na punoj saradnji sa Haškim tribunalom (videti Aneks 1) i normalizaciji odnosa sa susedima, a tokom pregovora o pristupanju odnosi sa susedima i regionalna saradnja ostaju konstanta, ali je fokus pomeren na odnose između Srbije i Kosova. Tako se može tumačiti da je važna pouka hrvatskog iskustva za pregovore Srbije sa EU, opstrukcija suseda, gde se u slučaju Srbije već na samom početku otvaranja pregovaračkih poglavlja pojavio problem sa zahtevima Hrvatske da se kao uslov za davanje saglasnosti za poglavljia 23 moraju rešiti neka otvorena bilateralna pitanja¹³, rešenje ipak našlo pod velikim pritiskom evropskih institucija. Tako su 18. jula 2016. godine otvorena pregovaračka poglavља 23 i 24, za koja je Evropska komisija je naglasila da se pored normalizacije odnosa sa Prištinom najvažnija za dalji napredak u pregovorima EU – Srbija¹⁴.

Otklanjanju hrvatske blokade pregovaračkog procesa je donekle doprinelo i to da je Hrvatska i pored toga što je u prvi mah uspela da se na političkoj i institucionalnoj sceni EU pozicionira bolje nego što bi se to moglo očekivati na osnovu njene veličine i nivoa ekonomskе razvijenosti,¹⁵ zbog unutrašnjih političkih prilika tokom dve runde parlamentarnih izbora 2015. i 2016.g, uz naglašeni istorijski revizionizam,¹⁶ kao i zaoštravanje odnosa sa susedima (Srbijom i Mađarskom) oko izbegličke krize, znatno narušila svoj ugled u narednom periodu. Ipak, ne treba zaboraviti da je u procesu evropskih integracija Hrvatska u ranijem periodu pomagala svojim susedima i tehnički i politički, pa se treba nadati da će nakon konsolidovanja unutrašnje političke scene u Hrvatskoj opet doći do nekih boljih poruka i podrške iz susedstva.

Srbija u ovom trenutku očekuje otvaranje novih poglavlja do kraja 2016.g. zavisno od procene o ostvarenom napretku u prethodnih godinu dana, kao i od daljeg toka pregovora sa

¹² *Prvi sporazum o principima koji regulišu normalizaciju odnosa*, Vlada Republike Srbije, <http://www.kord-kim.gov.rs/lat/p03.php> i <http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=188407>

¹³ Manjinska prava, pitanje jurisdikcije vezane za procesuiranje ratnih zločina, problem nestalih, videti „Pravno neosnovani argumenti Hrvatske za blokadu pregovora“, Tanjug, 17. maj 2016.

http://www.rtv.rs/sr_ci/politika/pravno-neosnovani-argumenti-hrvatske-za-blokadu-pregovora_719326.html

¹⁴ „Poglavlja 23 i 24: suštinska promena društva“,

<http://www.energyobserver.com/vesti.php?lang=1&ID=43126>

¹⁵ Samardžija, V., „Croatia's First Year of EU Membership: Have the Expectations Been Fulfilled?”, TEPSA, Zagreb, July 2014.

¹⁶ Veličanje uštaške Nezavisne države Hrvatske tokom Drugog svetskog rata, umanjivanje zločina u Jasenovcu, rehabilitacija Stepinca i ubice jugoslovenskog ambasadora Rolovića u Švedskoj i sl. Zanimljivo je da odgovarajuće reakcije iz inostranstva, sem donekle iz susedstva, nisu pratile beatifikaciju vladike Nikolaja Velimirovića, rehabilitaciju četničkog vojvode Draže Mihajlovića i aktuelni proces rehabilitacije kolaborantskog predsednika vlade u vreme Drugog svetskog rata, Milana Nedića.

Prištinom. Imajući u vidu proaktivni nastup Srbije u regionu, a posebno vidni napredak u odnosima sa Albanijom, sa kojom se stvara svojevrsna „stabilizaciona i razvojna osovina“¹⁷ na Zapadnom Balkanu i implicitno most koji treba da olakša predstojeće teške korake u rešavanju odnosa sa Prištinom, može se očekivati da se uvaži ostvaren visok nivo priprema Srbije za pregovore o nizu novih poglavlja i da se u pregovarački proces uključe novi važni segmenti društva i privrede.

Ono što zabrinjava je činjenica da je poslednjih godina došlo je do značajnih promena okolnosti u kojima se odvija politika proširenja Evropske unije (EU)¹⁸. Došlo je do marginalizacije pitanja proširenja na agendi Evropske unije. Prioriteti su pod pritiskom spoljnih i unutrašnjih uticaja izmenjeni. Vidno je porasla uloga zemalja članica u odlučivanju i implementaciji niza politika EU, što se odrazilo i na “nacionalizaciju” politike proširenja EU. Zapadni Balkan, u celini uzev, ima negativan imidž što utiče na opadanje podrške za dalje proširenje među zemljama članicama EU. Opadanje podrške je vezano i za sveopšti “zamor od proširenja” na koji utiču i loša iskustva sa novim članicama nakon tri poslednja kruga proširenja. U pojedinim zemljama Zapadnog Balkana došlo je do opadanja podrške daljoj evropskoj integraciji ili do “zamora od procesa pristupanja”, na koji utiču kako ograničeni reformski kapaciteti u zemljama regionala i sve zahtevnije i kompleksnije uslovljavanje napretka u procesu pristupanja, tako i događanja u samoj EU koja imaju negativan uticaj na njen kredibilitet i njenu “meku moć” koja se najviše manifestovala upravo u politici proširenja (pre svega Brexit). Najzad, zemlje Zapadnog Balkana su ipak ostvarile skroman napredak u usvajanju i posebno implementaciji pravnih i institucionalnih tekovina EU (*acquis communautaire*), a nivo njihove razvijenosti, nakon ratnih sukoba, sankcija i stihiskske tranzicije, znatno zaostaje za evropskim prosekom. Sve navedene odlike opšte klime u kojoj se danas odvija process proširenja utiču na spor napredak zemalja Zapadnog Balkana na putanji pristupanja EU.

Imajući u vidu sve prethodno navedeno, ne čudi da prema izjašnjavanju građana s kraja prošle godine, Srbija i Hrvatska, prema Balkanskom barometru,¹⁹ spadaju u najevroskeptičnije zemlje u regionu, bez obzira na njihov različit status u odnosu na EU, na razlike u nivou razvijenosti²⁰ i uspostavljene šire političke saveze (NATO vs. NATO i Rusija). Ono što ohrabruje jeste da građani obe zemlje sve pozitivnije gledaju na regionalnu saradnju uprkos aktuelnoj spoljnoj politici Hrvatske, koja je zvanično orientisana na građenje osovine Jadransko-Baltičko-Crno more (Adriatic-Baltic-Balck Sea - ABB)²¹, uz ponovno “bekstvo sa Balkana”. Ova hrvatsko-poljska inicijativa ne uključuje Srbiju, mada veoma slična kineska inicijativa, podržana velikim kineskim finansijskim resursima “Ekonomski pojas Puta svile i

¹⁷ Stalni dijalog sa Albanijom na najvišem nivou, otvaranje zajedničke privredne komore, turistički nastup na trećim tržištima, infrastrukturno povezivanje –Niš-Priština-Drač itd.

¹⁸ Minić, J. “Promenjeni kontekst proširenja EU – šta da se radi?”, u *Izazovi spoljne politike Srbije*, urednik Minić J. Evropski pokret u Srbiji, 2016. http://www.emins.org/uploads/useruploads/forum-mo/Zbornik_Izazovi-spoljne-politike-Srbije.pdf

¹⁹ Public Opinion Survey, Balkan Barometer 2016, Regional Cooperation Council Council, Sarajevo 2016. (figures 13, 14, 17, and 18) pp. 48-51. http://www.rcc.int/seeds/files/RCC_BalkanBarometer_PublicOpinion_2016.pdf

²⁰ Tako je Srbija u 2015.g. imala 7,098 miliona stanovnika i domaći bruto proizvod od 35,51 mlrd dolara (5.080 dolara po stanovniku), sa godisnjim rastom od 0,7 procenata, a Hrvatska 4,224 miliona stanovnika, sa domaćim bruto proizvodom od 48,73 mlrd dolara (11.629 dolara po stanovniku) i rastom od 1,6 procenata. <https://www.worldbank.org/en/country-serbia> i <https://www.worldbank.org/en/country-croatia>

²¹ Bekić, J. and Fundu M., “The Adriatic-Baltic-Black Sea Initiative as the revival of ‘Intermarium’,” *IRMO Brief*, 02/2016, <http://www.irmo.hr/wp-content/uploads/2016/01/IRMO-Brief-2-2016.pdf>

pomorski Put svile 21 veka”,²² lansiran 2013.g, upravo Srbiji i Mađarskoj daje gotovo centralno mesto. Sve ove inicijative u vise pravaca, sa vise partnera, uz promenljive preferencije i retoriku, nisu ugrozile suštinske interese dve zemlje da učestvuju u prvom redu u Procesu saradnje u Jugoistočnoj Evropi (SEECP), kao važni akteri, u Berlinskom procesu, strategijama EU za podunavski i jadranski-jonski region (EUSDR i EUSAIR), Centralnoevropskoj inicijativi (CEI) i još mnoštvu pratećih sektorskih inicijativa, organizacija i mreža čija su sedišta širom regiona pa i u Zagrebu i Beogradu. U konkretnoj borbi za zauzimanje što bolje pozicije u regionu, poslovni, transportni, edukativni, bezbednosni i sl. interesni krugovi Srbije i Hrvatske predano su se zauzimali, svesno ili podsvesno, za interes čitavog regiona. Zbunjeni građani su uprkos sve izborne i predizborne buke u ove dve zemlje to izgleda ipak pravilno shvatili – da ih dugoročni interesi neraskidivo vezuju.

Aneks 1

Table 1 Key Dates in EU–Serbia Relations

2016	• 18 July — Third Intergovernmental Conference (Council of the European Union, European Commission and Serbia), opening chapters 23 on judiciary and fundamental rights and 24 on justice, freedom and security*.
2015	• 14 December — Second Intergovernmental Conference (Council of the European Union, European Commission and Serbia), opening chapters 35 on normalization of relations with Pristina and 32 on financial control*
2014	• 21 January — The First Intergovernmental Conference (Council of the European Union, European Commission and Serbia) takes place, signalling the formal start of Serbia’s accession negotiations.
2013	• 1 September — The EU–Serbia Stabilisation and Association Agreement enters into force. The analytical examination of the Acquis (‘screening’) starts. • 28 June — The European Council decides to open accession negotiations with Serbia. • 19 April - First Agreement of Principles Governing the Normalization of Relations* (Brussels Agreement between Belgrade and Pristina mediated by the EEAS)
2012	• 1 March — The European Council confirms Serbia as a EU candidate country.
2011	• 14 October — The Commission issues its opinion on Serbia’s application for EU membership. • 20 July — Arrest of Goran Hadžić, the last fugitive sought by the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY). • 26 May — Arrest of Ratko Mladić.
2010	• 1 February — Interim Agreement on Trade and Trade-related Matters (part of the EU–Serbia Stabilisation and Association Agreement) enters into force.
2009	• 22 December — Serbia applies for EU membership. • 19 December — Visa-free travel to Schengen area for citizens of Serbia.
2008	• 21 July — Arrest of Radovan Karadžić. • 29 April — The EU–Serbia Stabilisation and Association Agreement, along with the Interim Agreement on Trade and Trade-related Matters, is signed.
2006	• 3 May — The EU suspends the EU–Serbia Stabilisation and Association Agreement talks, stating that Serbia is not fully cooperating with the International

²² Plevnik, J. “The ‘Belt and Road’ Initiative and its Implications for Southeast Europe”, *CIRSD Occasional Paper*, Belgrade, October 2016.

	Criminal Tribunal for the former Yugoslavia (ICTY).
2005	• 1 October — Serbia starts negotiations with the EU on the signing of the international treaty called the EU–Serbia Stabilisation and Association Agreement.
2003	• 1 June — The Thessaloniki European Council confirms the EU perspective for the western Balkan countries.
2001	• 1 April — Arrest of Slobodan Milošević.
2000	• 1 June — The Santa Maria da Feira European Council states that all the stabilisation and association process countries are potential candidates for EU membership.
1999	• 26 May — A Commission proposal on the Stabilisation and Association Process, the EU policy towards the Western Balkan countries, is established with the aim of eventual EU membership.

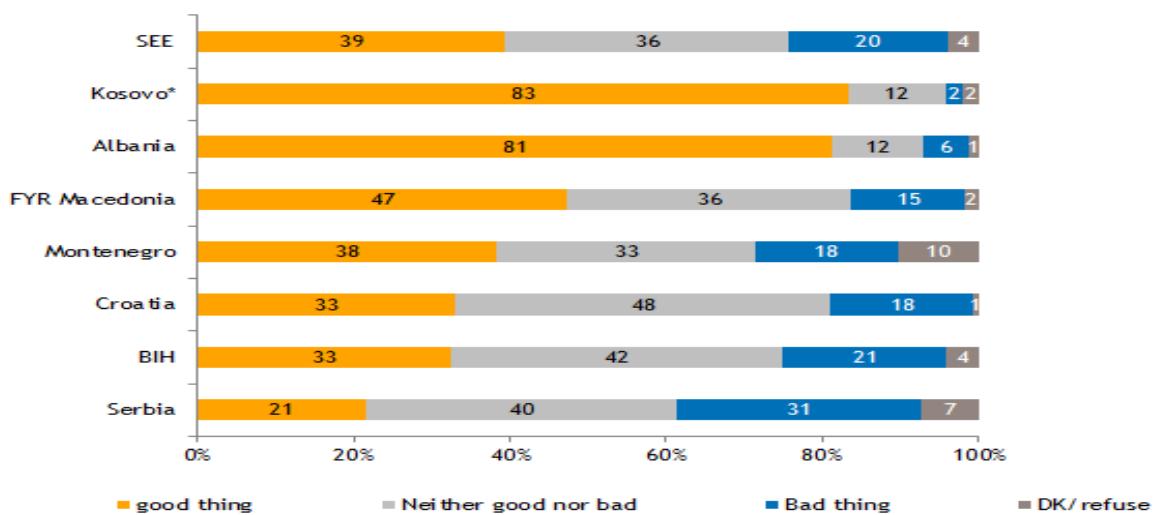
Izvor: *EU Pre-accession Assistance to Serbia, Special Report, European Court of Auditors*, Publication office of the European Union, Luxembourg, 2014, p.7.

http://www.eca.europa.eu/Lists/ECA/Documents/SR14_19/QJAB14019ENN.pdf

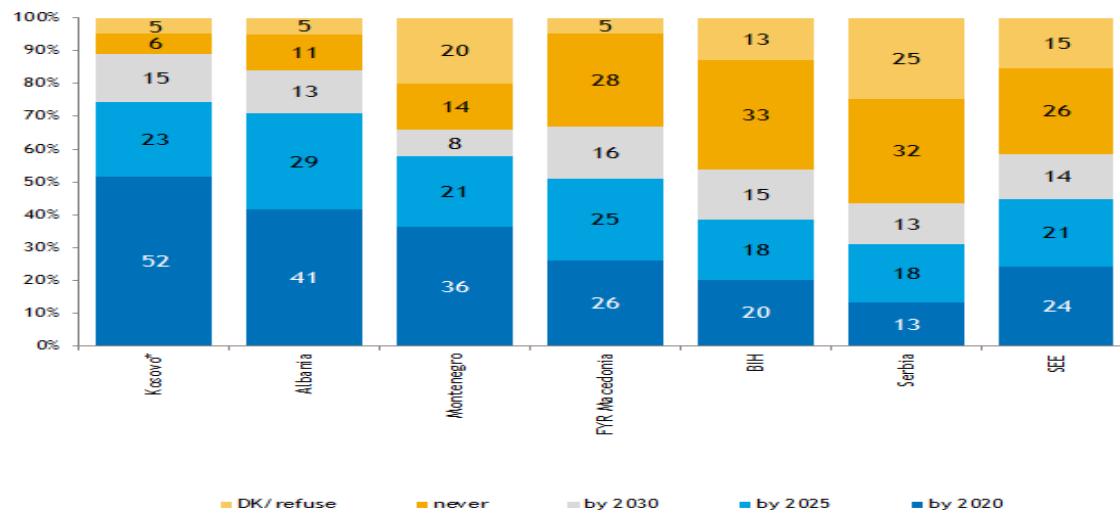
* Dodala autorka teksta.

Aneks 2

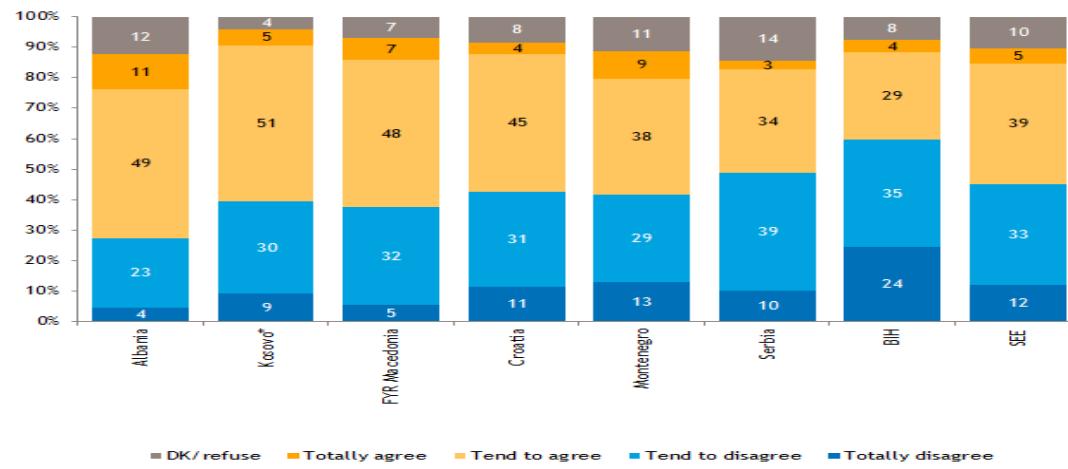
Figure 1: Do you think that EU membership would be (is – for Croatia) a good thing, a bad thing, or neither good nor bad?

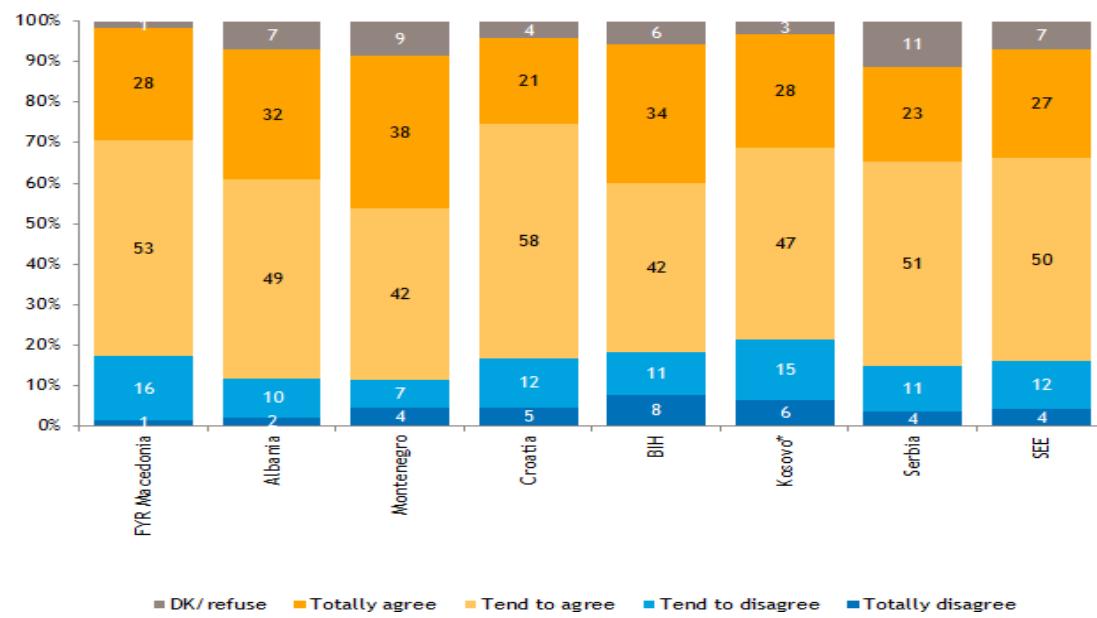
Figure 2: In general, when do you expect the accession to EU to happen?

Figure 3. Do you agree that the relations in SEE are better than 12 months ago?

Figure 4: Do you agree that regional cooperation can contribute to the political, economic or security situation of your society?

Saradnja organizacija civilnog društva

Aleksandar Popov²³

Saradnja organizacija civilnog društva posebno iz zemalja zahvaćenih balkanskim ratovima u poslednjoj deceniji prošlog veka, započela je ranih devedesetih na antiratnoj osnovi. Organizacije iz četiri zemlje Dejtonskog sporazuma su organizovale razne antiratne aktivnosti, sarađivale i međusobno se posećivale po cenu velikih ličnih rizika. U Srbiji su u to vreme najpoznatije antiratne organizacije bile Beogradski krug, Žene u crnom i Centar za antiratnu akciju. Žene u crnom su 1992. godine organizovale akciju „Crni flor za Sarajevo“ u koju se uključilo nekoliko hiljada Beograđana. U aprilu 1995. godine Beogradski krug je organizovao poznatu posetu 38 antiratnih aktivista iz Srbije i Crne Gore ratnom Sarajevu, koji su nakon dva dana i dve noći putovanja autobusom preko Mađarske, Hrvatske obalom Jadrana, zatim dolinom Neretve, stigli do vrha Igmana niz čije su padine peške sišli do Hrasnice, a zatim kroz čuveni tunel ispod sarajevskog aerodroma ušli u Sarajevo koje je bilo pod blokадом Karadžićevih i Mlađićevih snaga. Po tom antiratnom dogadjaju je i Igmanska inicijativa dobila svoje ime.

Organizacije civilnog društva su, pored retkih pojedinaca, u to vreme bile i jedini glas savesti i jedine koje su dizale glas protiv nacionalističkog i ratnog ludila

Na toj osnovi je u novembru 2000. godine u Zagrebu osnovana i Igmanska inicijativa u čijem je radu tokom 16 godina postojanja učestvovalo preko sto organizacija civilnog društva iz četiri zemlje Dejtonskog sporazuma.

Pored Igmanske inicijative, tokom prošle decenije slične organizacije su osnovale nekoliko regionalnih mreža čiji je cilj bio bolje povezivanje i zajedničko delovanje organizacija civilnog društva u regionu, kao i zalaganje za prevazilaženje balasta devedesetih, bržu normalizaciju međusobnih odnosa, kao i obnova razumevanja i poverenja između zemalja umešanih u ratni sukob. Među njima vredi spomenuti REKOM, Inicijativu mladih, Balkansku mrežu za ravoj civilnog društva i druge.

Ako gledamo četiri države koje su bile umešane u ratni sukob, ili na čijim teritorijama se rat vodio, najsporije je išao proces normalizacije odnosa između Srbije i Hrvatske i tu su postojale i najveće psihološke barijere kao posledica ratnih razaranja i brojnih žrtava koje je rat ostavio. Abeceda bilo kakve normalizacije odnosa je obnova komunikacija medju ljudima i i baš zato se Igmanska inicijativa na samom početku fokusirala na ovaj problem. Tako je već nakon osnivanja povela kampanju za ukidanje viza, a na drugoj sesiji Igmanske inicijative, koja je u martu 2001. godine održana u Novom Sadu, Goranu Svilanoviću, tadašnjem ministru spoljnih poslova SR Jugoslavije, koji je učestvovao u radu ove sesije, je predloženo da Jugoslavija jednostrano suspenduje vizni režim sa Hrvatskoj, uz očekivanje da će na to recipročno Hrvatska kasnije ukinuti vizni režim prema Srbiji. To se i desilo i to je jedan od prvih poena koji je Igmanska inicijativa uknjižila na planu normalizacije međusobnih odnosa. Slobodno kretanje ljudi između dve zemlje, koje je nakon toga usledило, pomoglo je povezivanje i uspostavljanje saradnje privrednika, raznih interesnih i drugih organizacija, što je sve dovodilo do relaksiranja međusobnih odnosa i otklanjanju stereotipija jednih o drugima.

---

²³ Direktor Centra za regionalizam i kopredsednik Igmanske inicijative za Srbiju

Drugi značajan mikroprojekt Igmanske inicijative je bio saradnja u trouglovima gradova, čiji je cilj bio da se ponovo povežu gradovi koji su, dok su bili u istoj zemlji, bili upućeni jedni na druge, pripadaju istom geografskom, privrednom, kulturnom i drugom području ali ih je rat tragično podelio, tako da nakon rata saradnja nije obnovljena. Prvi takav trougao saradnje je bio Tuzla, Osijek, Novi Sad, čije su gradske uprave na inicijativu tri lokalne organizacije iz Igmanske inicijative potpisale Sporazum o međuetničkoj toleranciji na čijoj osnovi je uspostavljena saradnja tri grada u oblasti privrede, kulture, obrazovanja, ekologije i u drugim oblastima. Drugi takav trougao je Dubrovnik, Trebinje, Herceg Novi, koji je na neki način još značajniji od prethodno navedenog jer su i toliko godina nakon rata na ovoj tromedi ostale napetosti i ljutnja Dubrovčana na svoje susede sa čije je teritorije došao napad na ovaj grad. Veliki uspeh Igmanske inicijative je što su u ovu saradnju, pored gradskih uprava, uvezala i ministarstva spoljnih poslova tri države, što je rezultiralo i potpisivanjem memoranduma o osnivanju zajedničke komisije za vanredne situacije i upravljanje prirodnim resursima. Nakon ova dva, stvoreno je još desetak sličnih trouglova saradnje a priključivanjem i drugih gradova iz regiona stvorena je Asocijacija multietničkih gradova jugoistočne Evrope „Filija“.

Može se slobodno reći da je dobar deo prošle decenije bio period uspona međusobne saradnje i da je u tom periodu došlo do izvesnog stepena normalizacije međusobnih odnosa, što je olakšalo i rešavanje pojedinih otvorenih pitanja koja su nastala raspadom Jugoslavije i ratovima koji su devedesetih vođeni na ovim prostorima. U to vreme su i vlasti u četiri zemlje civilni sektor prihvatali kao partnere u naporima za unutrašnju demokratizaciju, ali i za unapređivanje odnosa u regionu. U to vreme sve regionalne mreže, pa i Igmanska inicijativa su uspevale da partnerski sa vlastima realizuju svoje ekspertske projekte, koji su pomagali u rešavanju pojedinih otvorenih pitanja i doprinosili unapređivanju međusobnih odnosa. To je i period kada su na sesijama Igmanske inicijative šest puta učestvovali šefovi država Dejtonskog sporazuma i četiri puta potpisali zajedničke izjave koje su pripremili eksperti Igmanske inicijative pod veoma simboličnim naslovima „Trojni pogled na sadašnjost i budućnost“, „Saradjnjom ka evropskim vrednostima“, „Partnerstvo za Evropu“, „Partnerstvo za evropsku budućnost regiona.

I početak ove decenije je obećavao nastavak ovog pozitivnog trenda, međutim već 2012. došlo je do zahlađivanja odnosa između Hrvatske i Srbije koje je narednih godina dobijalo na dinamici, tako da je na kraju rezultiralo ne samo oštem retorikom na relaciji Zagreb – Beograd i obrnuto, nego i blokadom kamiona u jeku migrantske krize na graničnom prelazu Bajakovo, razmenom protestnih nota, kao i pokušajem blokade otvaranja pregovaračkih poglavlja EU sa Srbijom od strane Hrvatske. U tom periodu, posebno u poslednjih godinu dana, ovo pogoršanje je zahvatilo ceo region, pa je sve podsećalo na rane devedesete. Ovo treba dovesti u korelaciju sa jačanjem globalne krize (Ukrajina, Bliski istok), i krize unutar Evropske Unije generisane migrantskom krizom i Bregzitom.

Ovakav loš trend u međudržavnim odnosima je uticao i na položaj i ulogu organizacija civilnog društva u regionu, koje su sve manje bile poželjan partner u unapređivanju regionalne saradnje, a na domaćem planu su bar u Hrvatskoj i Srbiji ponovo od strane pojedinih političara i medija etiketirane kao strani plaćenici i izdajnici. Glavni razlog toga leži u činjenici da su se one oštro suprotstavljale političkoj radikalizaciji, kao i reviziji skorašnje i ranije istorije koja se najočiglednije ogledala u rehabilitaciji kvizlinga iz Drugog svetskog rata koja je bila na delu u obe zemlje. I uz ovu činjenicu one su kroz međusobnu saradnju nastavile da deluju i dižu svoj glas protiv svega što doprinosi pogoršavanju situacije u regionu i ugrožava i ona krhka dostignuća iz prethodne decenije. Pritom su se suočavale sa brojnim ograničenjima. Pre svega, sve su teže dolazile do sredstava za svoj rad, jer su i EU i mnoge

fondacije sredstva namenjena civilnom sektoru preusmerile na rešavanje migranstske krize. Zbog toga su i stali neki projekti Igmanske inicijative koji su išli u pravcu iznalaženja konkretnih rešenja između naših zemalja koja su se pre svega ticala ostvarivanja prava građana u pojedinim oblastima, kao što su statusna i imovinska pitanja, kao i sloboda kretanja radne snage između četiri države, koji su već bili počeli da daju početne rezultate.

U zaključku se može reći da iako se nisu ostvarila očekivanja da će se posle toliko godina promeniti uloga nevladinih organizacija i da će one više služiti promovisanju već dostignutog nivoa saradnje, one će na žalost kao i do sada morati da budu faktor upozorenja vlastima u regionu da se moraju odgovornije ponašati na unutrašnjem planu i u odnosima sa susedima, jer konačno nisu građani tu radi njih nego obrnuto. Pri tom, kao i do sada uz svaku kritiku treba nuditi i rešenja i biti uporan u zalaganju za njihovo prihvatanje, jer svih ovih godina jedini (ne računajući kriminalce) koji nisu prekidali saradnju su organizacije civilnog društva u reionu, pa sa takvom praksom moraju nastaviti bez obzira na okolnosti. U prilog tome je i ova studija o dve decenije odnosa između Srbije i Hrvatske i rasprava o njoj, koju Igmanska inicijativa želi da podstakne u cilju povratka na puteve saradnje jer, konačno, niko na ovim prostorima nije ostrvo, nego ima susede na koje je svakako upućen.

Suradnja organizacija civilnog društva, teme i dileme

Zoran Pusić²⁴

26. sesija Igmanske inicijative obilježava 20 godina uspostave diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske, zapravo između SRJ i Hrvatske, koji su uspostavljeni 1996. Deset godina kasnije, poslije raspada tog „ostatka ostataka“ Jugoslavije i formiranja nezavisnih država Srbije i Crne Gore, 2006. godine, uspostavljeni su diplomatski odnosi Hrvatske sa Srbijom i Crnom Gorom.

Uspostavljanje diplomatskih odnosa predstavlja preduvjet za suradnju dviju država. Ali u ovom slučaju i političko-diplomatski sukobi i sve prepreke poboljšanju suradnje kojima periodično svjedočimo, vuku korijene iz događaja koji su uspostavili diplomatskih odnosa prethodili. To su: Građanski rat u kojem se raspala Jugoslavija i koji se vodio uglavnom u Hrvatskoj; Napad JNA, čije jedinice su dolazile iz Srbije i Crne Gore, na Hrvatsku, napad koji je za dogledno vrijeme uništil samu ideju Jugoslavije; Devastirajući rat u BiH u kojem su Srbija i Hrvatska bile službeno suprotstavljene, a čije uloge su u tom ratu bile, najblaže rečeno, vrlo problematične; Neprocesuiranje zločina poslije „Oluje“ i veliki broj izbjeglica iz Hrvatske u Srbiji.

Znalo se reći da su jedini dio društva u Hrvatskoj i Srbiji koji za vrijeme rata nije prekinuo nego intenzivirao suradnju bile različite kriminalne skupine, kolokvijalno mafija. Ta suradnja bila je vođena načelima po kojim kriminalne organizacije funkcioniraju, planiranje na kratki rok u izvlačenju maksimalne vlastite koristi, bezobzirnost postupaka i nepovjerenje prema onima s kojima surađuješ.

Međutim, postojao je i drugi dio društva i u Hrvatskoj i u Srbiji i koji je počeo surađivati neposredno pred rat, nastavio, koliko je to bilo moguće, tokom rata i sustavno izgrađivao suradnju poslije rata. Bile su to nevladine organizacije koje su većinom i osnovane kao pokušaj civilnog društva u nastajanju da se suprotstavi poticanju i širenju sve agresivnije nacionalističke netrpeljivosti koja je gurala zemlju u oružane sukobe. Te nevladine organizacije surađivale su od svog formiranja na zajedničkim ciljevima, kako spriječiti oružane sukobe, kako se suprotstaviti politikama koje su do tih sukoba vodile i, kad su se sukobi pretvorili u nikada objavljeni rat, kako pomoći žrtvama, kako zaustaviti zločine i kazniti zločince, kako doći do mira.

U Hrvatskoj su 1990. osnovane Antiratna kampanja i Odbor za Trg žrtava fašizma. Početkom 1991. osnovan je Demokratski opozicijski forum koji se suprotstavlja, zajedno s nekim kolegama iz Beograda, rastućoj i poticanoj etničkoj netrpeljivosti i u Hrvatskoj i u Srbiji. Ta organizacija, zajedno sa srodnim organizacijama iz ostalih dijelova Jugoslavije, a na poticaj Nebojše Popova, organizira Predparlament Jugoslavije, asocijaciju nevladinih organizacija koje su radile na snižavanju tenzija na nivou Jugoslavije i predlagale da se svi sporovi rješavaju raspravama u Parlamentu, a ne mitinzima i zveckanjem oružja. Krajem 1992. osnovan je u Zagrebu Građanski odbor za ljudska prava koji od 1993. surađuje s nevladnim organizacijama u Srbiji, tokom devedesetih posebno s Beogradskim centrom za ljudska prava. U Zagrebu se 1993. osniva Hrvatski helsinski odbor, a krajem 1993. u organizaciji Erasmus Gilde iz Zagreba održava se u Zagrebu sastanak „Srbi i Hrvati“, prvi takav javni susret u Hrvatskoj od 1991., književnika, profesora i novinara iz Hrvatske i Srbije koji u svojim

²⁴ Predsednik Građanskog odbora za ljudska prava i kopredsednik Igmanske inicijative za Hrvatsku

zemljama zagovaraju mirno rješenje sukoba. Od završetka rata 1995. nekoliko nevladinih organizacija iz Hrvatske - Građanski odbor za ljudska prava, Dalmatinski odbor solidarnosti, Hrvatski helsinški odbor, HOMO Pula - pomažu povratak i smještaj izbjeglica i pri tome surađuju s nevladnim organizacijama u Srbiji. Godine 2000. više organizacija iz BiH, Hrvatske i Savezne Republike Jugoslavije osniva regionalnu asocijaciju Igmanska inicijativa. Od svog osnutka Igmanska inicijativa djeluje na poboljšanju odnosa među zemljama regije, organizira prve sastanke predsjednika SR Jugoslavije i Hrvatske, uspijeva potaknuti olakšice u viznom režimu između te dvije države sve do ukidanja viza, pomaže izbjeglicama koji se žele vratiti, predlaže niz bilateralnih i trilateralnih sporazuma koji bi potakli trgovinu i, općenito, olakšali život građana sve tri države.

Poslije 2006. Igmanska inicijativa djeluje po istim principima i potiče suradnju nevladinih organizacija i onih političara koji u glavnim crtama prihvataju načela Igmanske inicijative. Kroz svo to vrijeme do danas temeljna načela i cilj djelovanja Igmanske inicijative su promocija ljudskih prava, veća socijalna pravednost i suprotstavljanje širenju etničke netrpeljivosti i ratnohuškačke politike u vlastitim državama te politika mira i suradnje prema susjedima. Sve se to radi kroz male pozitivne korake ali prema zajedničkom cilju – pretvaranje ovog dijela Europe, materijalno i duhovno devastiranog ratom i nacionalizmima, u područje mira, suradnje i prosperiteta.

Zadnjih desetak godina postoji suradnja i među nekim drugim nevladnim organizacijama iz Hrvatske i Srbije; organizacije koje se bave statusnim pravima izbjeglica, organizacije koje surađuju kroz REKOM, organizacije kao što su inicijative mladih. Između nekih od navedenih organizacija iz Hrvatske i Srbije suradnja postoji 20 i više godina.

Osim zajedničkih ciljeva, čija priroda upućuje na suradnju, te organizacije i u Hrvatskoj i u Srbiji čine ljudi koji su kroz cijelo svoje djelovanje prije svega bili kritični prema kršenjima ljudskih prava i poticanju netrpeljivosti u vlastitim sredinama. Koji su javno kritizirali one političare u svojim državama koji potiču takve netrpeljivosti, a susjedne države koriste, kad god im to zatreba, kao „najbolje neprijatelje“ koji dobro dolaze za homogenizaciju vlastitog biračkog tijela na osjećajima straha i ugroženosti. Nije potrebno ni govoriti kako su zbog takvih kritika aktivisti iz nevladinih organizacija i u Hrvatskoj i u Srbiji izloženi stalnim uvredama, klevetanjima i prijetnjama pa i napadima „svojih“ nacionalista. S druge strane rad aktivista nevladinih organizacija, najčešće motiviran sličnim uvjerenjima te slični problemi s kojima se zbog svog rada susreću takve nevladine organizacije u Hrvatskoj i Srbiji, stvara međusobno povjerenje i predstavlja stabilnu podlogu za dobru i trajnu suradnju.

To se, nažalost, ne može reći za suradnju vlada Hrvatske i Srbije. Ona u velikoj mjeri ovisi o političkoj opciji koja je na vlasti, često se ostvaruje više pod pritiskom EU, a ne iz dubljih uvjerenja političara, obično je na kratki rok dok vanjski pritisak traje i obilježena je u dobroj mjeri nepovjerenjem dviju strana koje bi trebale surađivati.

Postoji niz gesta, često na nivou simbolike, koje bi trajno popravile odnose između Hrvatske i Srbije, a ujedno bi za njihova društva predstavljale pozitivan civilizacijski pomak. Na primjer da se zajedničkim snagama i bez odlaganja pristupi otkrivanju sudbine i posmrtnih ostataka svih nestalih tokom rata u Hrvatskoj. Da Vlada u Srbiji podigne spomenik ili bar postavi ploču u znak sjećanja na hrvatske zarobljenike zatvorene i maltretirane u logoru Stajićevo; da Vlada u Hrvatskoj na sličan način obilježi zatvor i mučilište u splitskoj Lori.

Takve i slične geste već godinama zagovaraju nevladine organizacije i u Hrvatskoj i u Srbiji; da nešto od toga provede do sada ni jedna vlada, ni u Hrvatskoj ni u Srbiji, nije imala snage. Navedeni primjeri zorno pokazuju kako se osnova za dobru suradnju gradi na stavovima koje nevladine organizacije u Hrvatskoj i Srbiji zastupaju. Pomanjkanje sličnih stavova na nivou vlada Hrvatske i Srbije predstavlja trajnu prepreku dobroj suradnji.

Teme na kojima će i u budućnosti surađivati nevladine organizacije iz Hrvatske i Srbije dobrim dijelom su one iste kojima se te organizacije bave već godinama. To, između ostalog, pokazuje da politika nije otklonila potrebu za takvim djelovanjem. Već standardna tema kojom će se baviti Igmanska inicijativa je promoviranje Nordijskog modela suradnje kao relevantnog modela za zemlje Zapadnog Balkana, posebno za Hrvatsku i Srbiju. Nove teme nametnuti će novi događaji. Da li će Hrvatska i Srbija surađivati na zajedničkom problemu s valom izbjeglica ako ponovo do njega dođe ili će zajednički problem iskoristiti za međusobno optuživanje i svađe? Da li će i u Hrvatskoj i u Srbiji prevladati ksenofobično-orbanovsko širenje fobija i razvlačenje bodljikave žice, pristup koji u obje države ima mnogo pristalica? Za nevladine organizacije o kojima je ovdje riječ mogu garantirati da će, ako do izbjegličkog vala dođe, svoje djelovanje i suradnju graditi na uvjerenju da je nesebična pomoć drugima u nevolji najveća vrlina jednog društva.

Dileme koje muče ljudе koji rade u nevladinim organizacijama najčešće nisu vrijednosne orijentacije nego efikasnost. Godinama radite kao volonter ili uz mala i neizvjesna primanja, u uvjetima stalnog klevetanja i prijetnji desnih ekstremista, da bi rezultati često bili mali, a postignute pozitivne promjene nestabilne i podložne hiru politika. Ustrajati u tom radu, posebno na suradnji i onda kad se iz govora političara i medija čini da je većina sretnija u izoliranosti, sa što manje suradnje, začahurena u svojoj netrpeljivosti, zahtjeva snažno uvjerenje da je to što radite važno i korisno, ako ne za vas a onda za vašu zemlju na duži rok. Drugim riječima, svim objedama raznih samoproglašenih domoljuba unatoč, takav rad zahtjeva veliku dozu patriotizma.

Dve decenije odnosa između Srbije i Hrvatske - Pogled iz Bosne i Hercegovine

Zlatko Dizdarević²⁵

Odnosi između Srbije i Hrvatske oduvijek su se presudno reflektovali na stanje u Bosni i Hercegovini. Oni se ni danas ne mogu analizirati izvan tog konteksta. U minulih dvadeset godina, od prošlog rata i Dejtonskog sporazuma, ova je činjenica dobila na apsolutnoj važnosti. Od raspada Jugoslavije do danas, posmatranje i analiziranje odnosa Srbije i Hrvatske, u Bosni i Hercegovini je de facto isto što i analiziranje vlastite subbine, ma koliko se ciklično trudili da "relaksiramo" tu realnost ili, obrnuto, da joj damo presudan značaj.

Realnošću stvorenom unutrašnjim političkim tendencijama u BiH temeljem "nedovršenog mira", pothranjivanog potpuno različitim tumačenjem i realiziranjem Dejtonskog projekta, ova uzajamnost odnosa karakteriše sve negativnijim odrednicama. Suština je, zapravo, u notornoj činjenici koju malo ko na političkom planu – kod kuće i u okviru tzv. međunarodne zajednice – želi da prizna: BiH nije uspjela da realizuje unutrašnji državni suverenitet cjelovite i funkcionalne države. Mimo vanjskog suvereniteta temeljem međunarodno priznatih granica i teritorije, država je zasnovana na tri unutrašnja suvereniteta striktno temeljena na nacionalnoj osnovi, u ustavno-institucionalnom smislu apsolutno izvedena po vertikali od dna do vrha.

Na teritorijalnom planu u ovom kontekstu Republika Srpska je već neupitno zaokružena (Predsjednik entiteta Dodik i javno izjavljuje da je RS "država"). U Federaciji se na tom planu radi naoko drugačije. Tzv. hrvatska komponenta u BiH sa HDZ-om na čelu ovo pitanje stavlja u fokus tvrdnjama o "ustavnoj nejednakopravnosti" i zahtjevom za "ustavnim preustrojem" tim povodom. Politika SDA nastavlja se u kontinuitetu igrom na natpolovičnu većinu stanovništva u zemlji iz čega će se izvoditi zahtjevi za ustavnom rekompozicijom.

Unutrašnje ustavno mutiranje od zamišljene "cjelovite države sastavljene od dva multietnička entiteta", do BiH koja praktično funkcionira kroz tri unutrašnja "suvereniteta" i realno neuspostavljeni državni suverenitet, rezultat je i pozicioniranja Beograda i Zagreba prema toj činjenici. Posebno je pitanje i aktuelne ideje bošnjačkih političkih lidera da se njihov istorijski identitet sada pronađe u "novoj", Erdoganovoj Turskoj. U ovom pravcu, uz očiglednu podršku tri "materice", rastače se unutrašnja supstanca BiH koja je oduvijek bila prije svega društvo, pa tek onda država. Jednostavnije rečeno, uvijek je bilo važnije ko ti je i kakav ti je komšija, nego kojoj državi pripadaš. Rastakanje BiH društva i vezivanje za "centre" vani danas su projekat i politika. Oni se realizuju ne samo kroz institucionalne podjele u kojima je pripadnost naciji i etnosu osnovni i bezmalо jedini kriterij u političkom, društvenom ali i egzistencijalnom političkom pozicioniranju, već i kroz striktne podjele u procesu obrazovanja, odgoja i vaspitanja, u kulturi, medijima. Uočljivo je, pri tome, da je samo u jednom momentu, od završetka rata do danas, jedan jedini istaknuti političar iz regiona, Stjepan Mesić kao predsjednik Hrvatske, glasno poručio "svom" narodu u BiH, uz obećanje o ustavom zagarantovanoj brizu i slijedeće : "Vaš je glavni grad Sarajevo..."

Zbog svega ovoga, iz BiH se odnosi između Srbije i Hrvatske ne posmatraju tek kao odnosi među susjedima, u širem kontekstu zajedničkog, regionalnog interesa. Oni se danas striktno

²⁵ Novinar i diplomata

čitaju kao sudbinske poruke podijeljenim narodima u BiH, odaslate iz njihovih "istorijskih centara". Ovaj sentiment uočljivo stimulisan i iz Beograda i iz Zagreba i podržavan kod kuće grupnim i pojedinačnim ciljevima i ambicijama raznih vrsta, kao logična faza u sazrijevanju novog društva i unutrašnjih odnosa u BiH, vjerovatno ne bi bio izrazito opasan da nije pretočen u osnovu unutrašnje politike zemlje. Tri ekskluzivna identiteta (u BiH su samo deklarisani pripadnici tri nacije ustavno definisani kao konstitutivni, svi drugi su "ostali") ne funkcionišu na temeljima zajedničkih interesa unutar složene države, već isključivo na "nadigravanju" onog drugog i trećeg. Svi jest o razornosti te logike u kojoj unutar podjele na tri mora biti pobjednik, pa tako i poraženi, ne postoji. Nema sumnje da se u toj igri ključna podrška traži i dobija u "centralama" izvan BiH, ma koliko se i Beograd i Zagreb trudili da verbalno, na nivou zvanične politike, negiraju ovu činjenicu ostajući isključivo u okviru ustavnih obaveza prema srpskom i hrvatskom narodu u BiH. U slučaju Bošnjaka i posebno politike vodeće političke partije unutar ovog korpusa, realnost je još bizarnija. Izljevi "bratske ljubavi" prema željenoj matici udaljenoj hiljadama kilometara i istorijski potpuno neutemeljenoj (osim na vjerskoj osnovi stvaranoj u vrijeme otomanske okupacije) uočljivo su inicirani iz Sarajeva. Apsurdnost te orijentacije uopšte se ne uočava na racionalan način.

U ovakvoj situaciji, svi poremećaji između odnosa Beograda i Zagreba, na dramatičan način se reflektuju na unutrašnju situaciju u BiH. Podjednako tako, i pozitivni trendovi u toj politici odražavaju se konstruktivno na odnose u BiH. Prijeratni i neposredno postratni odnosi Miloševića i Tuđmana jasno su se reflektovali na održavanje logike Karađorđeva i u BiH - uvek na formalno prikriveni a suštinski prepoznatljiv način i kroz politiku i kroz kadrove koji su tu politiku podržavali i realizirali. Obratno, u vrijeme pozitivnih signala između Zagreba i Beograda, i Predsjedništvo BiH imalo je veći manevarski prostor za snaženje unutrašnjih struktura države BiH. Logično je da su u takvim okolnostima i Visoki predstavnici međunarodne zajednice u BiH imali bolju "atmosferu" za pozitivne poteze u pravcu strvaranja i jačanja institucija BiH. Podjednako tako, kasnija "hladnoća" u odnosima između Beograda i Zagreba u vrijeme na vidljiv način se odražavala i na odnose unutar BiH ali i na odnose BiH sa ove dvije države. Dok su u prvim godinama 2000. ovi odnosi bili karakterisani novom uzajamnom bilateralnom i trilateralnom dinamikom, kako je vrijeme odmicalo ta se dinamika gubila uz očiglednu pojavu starih retrogradnih tendencija. Posebno je bivalo uočljivo da u Hrvatskoj približavanjem Evropskoj uniji nadvladava često agresivno iskazivanje osjećanje distance prema "regionu", "Balkanu" i "jugu". Sve do internog naputka posljednjeg ministra vanjskih poslova o striktnom napuštanju termina "region" u komunikaciji tamošnjeg Ministarstva sa susjedima. Najnoviji diplomatski eksplozivni odnosi između Beograda i Zagreba, pa i predizborna terminologija doskorašnjeg premijera Hrvatske na račun Srbije i BiH, dodatno su probudili stare duhove u odnosima.

U svemu ovome ne smije se ispustiti iz vida da se i novi globalni geostrateški odnosi, u kojima se snažno eksponiraju Evropska Unija i NATO, te Rusija i Turska, itekako ogledaju u uzajamnom pozicioniranju Beograda i Zagreba a tako očigledno reflektiraju na dalje unutrašnje destabiliziranje BiH. U tom kontekstu, jasna je "iznenadna" mada prilično zakašnjela procjena Brisela da treba vrata Unije što prije širom otvoriti Bosni i Hercegovini. Posebo uz paradoksalnu činjenicu da je BiH već odavno na posljednjem mjestu na Balkanu u procesu EU integracija. To ostavljanje BiH u "praznom prostoru" omogućilo je unutar zemlje snaženje mnogih negativnih tendencija koje će sada biti ogromna prepreka u realizaciji nezaobilaznih obaveza prema tom procesu. Ma koliko se Brisel trudio da pred tim zatvara oči.

U zaključku, u kontekstu zaoštrenih odnosa između Beograda i Zagreba, BiH nije i ne može biti samo promatrač zbivanja "u susjedstvu". Tim prije što BiH od rata do danas ne samo da nije izgradila svoju punu samostalnost temeljem unutrašnjeg, jedinstvenog, državnog suvereniteta i identiteta, već je proces rastakanja tog suvereniteta kroz konkurenetska nadigravanja postao smisao pa i cilj unutrašnje politike. Proizvodnja animoziteta do mržnje na tom putu se čita kao osnovna poluga nacionalnim oligarhijama u osvajanju i opstanku na vlasti. U toj realnosti, javni i interni "signali" iz Beograda i Zagreba snažni su i čitaju se kao uputstva. Uvijek u korist "matica" i, vrijeme je pokazalo, uvijek na štetu stabilnosti BiH. Snažan je utisak u BiH da ovu notornu činjenicu najvažniji subjekti tzv. međunarodne zajednice ili dovoljno ne razumiju promatrajući je kroz prizmu logike uređenih država ili, što je mnogo gore, imaju interesa iz raznih razloga da svjesno održavaju permanentnu krizu niskog intenziteta koja, naravno, ima svoj rok trajanja.

Crna Gora i 20 godina diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske

Branko Lukovac²⁶

Politička kretanja u Srbiji i u Hrvatskoj, te njihovi medjusobni odnosi, tokom novije istorije, bitno su uticali na situaciju, stepen stabilnosti i karakter odnosa u regionu, bilo zajedničke države i njenih članica, ili sada nezavisnih država. U vremenima političke stabilnosti, mira i prosperiteta u tim zemljama i napretka u njihovim medjusobnim odnosima, odvijala su se, najčešće, povoljnija kretanja i u zemljama/republikama ranije Jugoslavije. Kada je dolazilo do unutrasnjih poremećaja, ili zaoštravanja unutar tih zemalja, kao i u njihovim odnosima, do nestabilnosti, kriza – to se neizbjegno prelivalo i na zajedničku državu i njene članice, odnosno u sadašnjem vremenu nepovoljno utiče na odnose sa susjedima i ukupnu situaciju u našem regionu.

Crna Gora je plaćala visoku cijenu sukoba na relaciji Srbija - Hrvatska: kada je anektirana, izgubila svoju državnost, ime i položaj u Kraljevini; ili kada je bila iskorišćena za velikosrpski projekat krajem 80-tih godina prošlog vijeka. Trebalo je čitava decenija da se osvijeste snage i dobije većina za postepeno odvajanje od te politike i još gotovo decenija da, poput drugih, i Crna Gora kreće putem nezavisnosti i gradnje novih odnosa, na osnovama ravnopravnosti.

Crna Gora je uvijek bila znatno ranjivija na nepovoljna kretanja u Srbiji, nego kada se to dešavalo u Hrvatskoj. Tok i ishod Prvog svjetskog rata i sudbina Crne Gore dovoljno su rječiti. Pobjeda politike hegemonije, mržnje i rata, te krvavi raspad zajedničke države – SFRJ, krajem 80-tih i početkom 90-tih godina prošlog vijeka, učinili su da je Crna Gora, ponovo, postala plijen i žrtva tzv. anti-birokratske revolucije tadašnje politike Srbije, te je upotrebljena i u ostvarivanju njenih ciljeva prema Hrvatskoj, nakon što je, uz pomoć Beograda, u Crnoj Gori uspostavljena vlast “mladih, lijepih i pametnih”, odanih toj politici.

Tako će, učešćem u akcijama vojske i paravojnih formacija iz Crne Gore na Konavle, Dubrovnik i okolinu, uz ostale akcije, Crna Gora ući u period zaoštrenih odnosa sa Hrvatskom. Biće potrebne godine, uz prihvatanje krivice, izvinjenja i simbolične kompenzacije za učinjene štete – da bi se prevazišle posledice takvog sunovrata njene politike, normalizovali odnosi, uz još uvijek neriješeno pitanje razgraničenja na prostoru Prevlake.

Završetak ratova i Dejtonski mirovni sporazum 1995. godine, te kasniji pozitivan razvoj u obje susjedne države, održava se na Crnu Goru i uslove za gradnju novih, boljih odnosa sa Srbijom i Hrvatskom, zasnovanih na načelima dobrosusjedstva, ravnopravnosti, međusobnog uvažavanja, bilateralne i regionalne saradnje. U ovom periodu se povoljno razvijaju odnosi sa Srbijom, nakon predsjedničkih izbora 2000. godine i pobjede DOSa na parlamentarnim izborima u Srbiji, sto je dalje dobilo ubrzanje u odnosima samostalnih džava, od maja 2006. godine. To se odnosi i na Hrvatsku, posebno od 2000. godine, sa novim vlastima na čelu Hrvatske, kada se vode razgovori i postiže dogovor o privremenom rješenju za Prevlaku, 2002. godine. Nakon referendumu i međunarodnog priznanja Crne Gore, ostvaruje se novi

---

²⁶ Kopredsednik Igmaniske inicijative i bivši ministar spoljnih poslova Crne Gore

kvalitet u odnosima Crne Gore i Hrvatske, čime jača mediteranska dimenzija Crne Gore i saradnja na njenom evropskom i evro-atlanskom putu.

Pozitivan ili nepovoljan trend u odnosima Srbije i Hrvatske ima veliki uticaj na odnose u regionu bivše zajedničke države, odnosno Zapadnog Balkana, zbog mnogostruktih političkih, ekonomskih, kulturnih, etničkih, vjerskih i svih ostalih faktora, međuuticaja i prožimanja ovih država prema susjedima i šire. To se potvrđuje i u kretanjima u našem regionu, tokom dvije decenije od uspostavljanja diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske. Iz ugla Crne Gore diplomatski i ukupni odnosi Srbije i Hrvatske, tokom 20 godina, imali su tri različita perioda uticaja na položaj i kretanja u Crnoj Gori, te na odnose sa ove dvije susjedne države.

U prvoj fazi odnosa Srbije (SRJ) i Hrvatske, nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa, tokom dominacije politike personifikovane u Slobodanu Miloševiću (1996-2000.), Crna Gora, iako u SRJ, prolazi kroz unutrašnje transformacije, uzrokovane dolazećim podjelama u Demokratskoj partiji socijalista, koje će kulminirati na predsjedničkim izborima, na kojima su se sukobile dvije grupacije – za Jugoslaviju bez alternative, koju je vodio predsjednik Crne Gore i DPS Momir Bulatović; i drugu, koja se okretala interesima Crne Gore, te saradnji sa Evropskom zajednicom i SAD, koju je vodio predsjednik Vlade i podpredsjednik DPS Milo Đukanović. Pobjedom struje koju je vodio Đukanović na predsjedničkim a potom i na parlamentarnim izborima, vlast je ušla u period zaoštrenih odnosa sa SRJ i politikom S. Miloševića, uz realnu mogućnost upotrebe vojske da bi se destabilizovala pa i uklonila vlast na čelu sa Đukanovićem. Nova vlast SRJ formirana je sa grupacijom SNP na čelu sa Momirom Bulatovićem, koja je izgubila predsjedničke i parlamentarne izbore u Crnoj Gori.

Mora se reci da nova vlast i politika Crne Gore, nailazi na razumijevanje, pa i podršku Hrvatske. U dogovoru sa nadležnim organima Hrvatske, nove vlasti u Crnoj Gori ostvaruju kontakte sa zapadnim zemljama, bilo da se sastanci sa zvaničnicima zapadnih država održavaju na tlu Hrvatske, ili da se u posjete zapadnim centrima putuje preko Hrvatske, kao sigurnijim pravcem. Ostvaruju se važni susreti i postižu dogovori predstavnika vlasti dvije zemlje, čime se stvara povoljnija atmosfera za rješavanje pojedinih otvorenih pitanja.

Druga faza odnosa Srbije (SRJ) i Hrvatske, za Crnu Goru i njen položaj, počinje promjenama u Srbiji, nakon predsjedničkih izbora 2000.godine, pa do referendumu o nezavisnosti Crne Gore. Tada se uspostavljaju novi odnosi sa Demokratskom opozicijom Srbije i novim predsjednikom SRJ V. Koštunicom. Iako nastaje faza mogo intenzivnijih i boljih odnosa sa novim, demokratskim vlastima Srbije, vlasti Crne Gore ne nailaze na podršku novog rukovodstva SRJ i Srbije u odnosu na njenu orientaciju da buduće odnose Srbije i Crne Gore grade na novim temeljima saveza dvije nezavisne države. To će dovesti do angažovanja Evropske Unije, koja je stala na stranu programa V. Kostunice, te očuvanja SRJ. Na kraju pregovora prihvaćeno je kompromisno rješenje koje je predložila Evropska unija – a to je Državna zajednica Srbija - Crna Gora, koja je okončana nakon trogodišnjeg trajanja i ishodom referendumu o nezavisnosti Crne Gore, 21. maja 2006. godine. Rukovodeće strukture Srbije nijesu podržavale opredeljenje Crne Gore za nezavisnost, neke snage su se, šta više, znatno angažovale kako bi u Crnoj Gori pridobile što više organizacija i građana koji bi glasali za očuvanje državne zajednice. Ipak, predsjednik Srbije Boris Tadić bio je među prvima koji su došli u Podgoricu da čestitaju odluku o nezavisnosti.

U ovom periodu je i u Hrvatskoj došlo do krupnih političkih promjena – smrti hrvatskog predsjednika Franja Tuđmana, izbora Stjepana Mesića za predsjednika Hrvatske, te pobjede SDP Hrvatske na parlamentarnim izborima i formiranja nove hrvatske vlade na čelu sa

predsjednikom SDP Ivicom Račanom. Time se stvaraju uslovi za dalji napredak odnosa Srbije i Hrvatske sa mnogostrukim pozitivnim uticajem na situaciju i kretanja u regionu, te unapređivanje odnosa ove dvije države sa susjedima. I u odnosima Crne Gore i Hrvatske evidentan je značajan napredak, nakon prihvatanja odgovornosti i izražavanja žaljenja od strane najviših predstavnika Crne Gore, za zločine i štetu koju su pojedini građani i paravojne formacije iz Crne Gore, počinili na području Konavala i Dubrovnika, te preuzimanja obaveze za makar i simboličnu kompenzaciju počinjene štete. U tom periodu dolazi do intenziviranja razgovora predstavnika vlada Crne Gore i Hrvatske u vezi razgraničenja na prostoru Prevlake i dogovora o privremenom rješenju, koje je potom zaključeno na relaciji SRJ – Hrvatska.

Konacno, treća, poslednja faza odnosa dvije države i njihovog refleksa na susjede odnosi se na period od okončanja EU nametnute Državne zajednice Srbija - Crna Gora, 2006.godine do danas. Crna Gora više nije deo SRJ, odnosno SCG, već sa Hrvatskom, kao i sa Srbijom, samostalno uređuje i gradi odnose, traži rješenja za otvorena pitanja. Odnosi Srbije i Hrvatske, u poslednjih 10 godina, odvijaju se u povoljnijoj atmosferi kroz intenziviranje saradnje na mnogim područjima. Ipak, politički odnosi državnih organa su, u velikoj mjeri, opterećeni brojnim neriješenim pitanjima iz nedavne prošlosti, za koja još uvijek ne postoji dovoljno političke volje i spremnosti da se za njih traže i nalaze rješenja. Naročito je u novije vrijeme, sa zaoštravanjem izbjegličke krize, približavanjem izbora i djelovanjem pojedinih zvaničnika i političara, refleksijom na položaj u Evropskoj Uniji i procesom pregovaranja, došlo do ponovnog pogoršanja odnosa dvije države, kao i ukupne situacije u regionu.

Odnosi između Srbije i Crne Gore grade se na novim osnovama, dvije suverene države. U ovom periodu oni su unapređeni u svim oblastima i najbolji su u poređenju sa čitavim ranijim periodom odnosa dvije članice SRJ, ili Državne zajednice SCG. Jedina kriza nastala je nakon što je Crna Gora priznala nezavisnost Kosova, kada je Vlada Srbije otkazala gostoprivredstvo ambasadorki Crne Gore u Beogradu, što je (kao i prema Makedoniji) bila najoštrijia mjera primijenjena prema državama koje su odlučile da priznaju Kosovo i govor o posebnoj osjetljivosti Srbije kada je u pitanju Crna Gora i odluke koje donosi kao suverena država.

Kao samostalna država, Crna Gora značajno unapređuje odnose sa Hrvatskom, kako na prostoru bilateralnih odnosa u gotovo svim oblastima, tako i u korišćenju iskustava Hrvatske u procesu pregovaranja i napredovanja prema evropskim i evro-atlanskim integracijama, kao i u jačanju svoje mediteranske dimenzije.

Dejtonski mirovni sporazum, kao i završetak vojnih dejstava u osnovi su stvorile uslove za uspostavljanje međudrzavnih odnosa Hrvatske i Srbije (SRJ). Najvažnije je da su oni označili okončanje ratova, otpočinjanje perioda mira i rješavanje brojnih problema koje je ostavio rat. Crna Gora, u tom vremenu kao dio SRJ, nije više uvlačena u rat u BiH i Hrvatskoj, a deo rukovodstva je iz ovog razvoja mogao izvući zaključke da su ciljevi politike velike Srbije doživjeli poraz, da ona nema perspektive, da ne garantuje ostanak na vlasti te da je vrijeme za postepeni otklon od te politike.

Ipak, 1999 se desilo Kosovo, vojna akcija Srbije, egzodus Albanaca sa Kosova, a potom NATO bombardovanje Srbije, u manjoj mjeri dijela Crne Gore, te novi talasi izbjeglica i interno raseljenih. Srbija će, tim putem, izgubiti svoju južnu pokrajину, stvoriti se još jedan težak regionalni problem i osnov daljeg komplikovanja međunarodnih i regionalnih odnosa, kao i na relaciji Srbija - Hrvatska i Srbija – Crna Gora. Kosovo će kasnije (2007) proglašiti nezavisnost, pa će prihvatanje te realnosti i priznanje nezavisnosti Kosova od strane drugih država, posebno susjeda (osim BiH), izazvati oštrot reagovanje vlasti Srbije, otvaranje krize u

regionalnim i međususjedskim odnosima, koja će, ipak, posle nekog vremena biti prevazidjena.

Gledano iz ugla Crne Gore, svaki napredak u odnosima Srbije i Hrvatske doprinosi unapređivanju njihovih međusobnih odnosa, nastojanjima za rješavanje niza otvorenih pitanja između dvije države, a takođe imaju pozitivan uticaj i na ukupnu situaciju u regionu, kako kroz direktne odnose, još više kroz ono što bi mogli biti zajednički napor da se gradi atmosfera međusobnog razumijevanja, povjerenja i saradnje, te da se zajednički doprinosi otklanjanju pojedinih problema u susjedstvu. To naročito važi za ulogu i uticaj Srbije i Hrvatske na prilike u BiH, sprovоđenje Dejtonskog mirovnog sporazuma i potrebu da se BiH učini stabilnom, naprednom i funkcionalnom državom, koja će se uspješno razvijati i napredovati prema evropskim integracijama. Takav udruženi pozitivan uticaj dvije države na prilike u BiH, kako bi ona kao funkcionalna i napredna država jačala, izostao je u dosadašnjem periodu, šta više, postoje sumnje da se ne obeshrabruju one snage i akcije koje ugrožavaju cjelovitost, teritorijalni integritet i napredak BiH. Prijetnje i ugrožavanje cjelovitosti, teritorijalnog integriteta i suverenosti BiH su, istovremeno, prijetnje miru i stabilnosti cijelog regiona, stoga i Crne Gore.

Period od 20 godina od uspostavljanja diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske, pokazao je da su očuvani mir i stabilnost u odnosima dvije države; da su uspostavljeni dijalog na nivou visokih i najviših državnih predstavnika, kao i tokovi saradnje u brojnim oblastima; ali da su ostali neriješeni mnogi problemi naslijedjeni iz vremena sukoba u prvoj polovini 90-tih godina prošlog vijeka. Nivo i intenzitet odnosa je varirao u zavisnosti od garnitura na vlasti u obje države, te njihove spremnosti da, u međusobnoj komunikaciji, dijalogom i saradnjom, rješavaju nagomilane probleme u odnosima. Odnosi Srbije i Hrvatske, za koje vlada opšte uvjerenje da su najvažniji činoci regionalne stabilnosti i saradnje, dakle, nijesu takvog nivoa i kvaliteta da one, zajednički, bitno doprinose rješavanju nekih krupnih problema koji i dalje opterećuju mir, stabilnost i saradnju u regionu, kao i napredak prema integracijama. Možda je jedan od razloga i u činjenici da su u našim državama u vrhovima vlasti nalaze političari koji su imali istaknute uloge i u 90-tim godinama. Možda će i zbog toga biti potrebno duže vremena za rješavanje krupnih problema koje su ratovi ostavili u nasleđe, te nove generacije političara.

Ovo su takođe bili razlozi zbog kojih je Igmanska inicijativa predložila podizanje saradnje četiri države – kasnije država Zapadnog Balkana – na znatno viši nivo, njenu institucionalizaciju, poput sub-regionalne saradnje kakvu su razvile i kakvu imaju druge države, pri čemu je posebno inspirativno iskustvo Nordijske saradnje. Nordijski savjet je pokazao spremnost da Igmanskoj inicijativi i državama regiona stavi na raspolaganje svoja iskustva. Pošto Igmanskoj inicijativi nedostaju sredstva za rad na ovom projektu, možda bi trebalo razmotriti predlog za stvaranje širokog kruga institucija, organizacija, medija, ličnosti privrženih takvoj viziji subregionalne saradnje, te zajedničkog fonda sredstava iz kojih bi se finansirao rad na takvom projektu, do njegove finalizacije.

Kratak osvrt na stanje u regionu iz ugla civilnog društva

Vehid Šehić²⁷

Svakom normalnom građaninu je stalo do dobrosusjedskih odnosa između BiH, Crne Gore, Hrvatske i Srbije, imajući u vidu u prvom redu političku stabilnost koja treba da intenzivira ekonomsku, kulturnu, sportsku i druge vrste saradnje. Za istinsku saradnju je potrebna odgovorna politika u ovim državama koja kao osnovni zadatak ima izgradnju razumijevanja i povjerenja i uzajamnog poštovanja. Nažalost takav ambijent još nije stvoren. Razlog više, kao najveća prepreka na tom putu je nedostatak iskrene volje za suočavanjem sa prošlošću. Neprincipijelnim stavovima političara, a nažalost i dijela akademске zajednice, isključiva odgovornost se traži u drugom te se na takav način stvaraju istorijske poluistine koje u pravilu mogu biti pogubnije nego laž. Upravo ovakvi stavovi doprinose političkoj nestabilnosti u regionu.

Radi ovakve situacije je vrlo značajan aktivizam dijela građanskog društva u regionu, koji može da doprinese izgradnji mira, stabilnosti, uzajamnog poštivanja a samim time i do povjerenja. Kredibilitet koji posjeduju zbog svoje dugotrajne principijelne i vjerodostojne borbe za civilizacijske vrijednosti u regionu, čini ih i odgovornijim da svojim angažmanom doprinesu izgradnji bolje budućnosti koja neće biti opterećena našom bremenitom prošlošću. Zato je uloga mreža građanskog društva, a u prvom redu mislim na Igmansku inicijativu, koja je svoje aktivnosti započela 1996. godine, kao civilni dijalog antiratnih organizacija i pojedinaca a od 2000-te godine djeluje pod sadašnjim nazivom, vrlo značajna.

Sesije Igmanske inicijative na kojima su učestvovali predsjednici naših država, predlaganje bilateralnih sporazuma, aktivnosti na prekograničnoj saradnji i potpisivanje memoranduma od strane predstavnika vlasti, ukazuju i na snagu i autoritet, za razliku od zvaničnih politika koje vrlo često po principu „toplo, hladno“ kreiraju odnose u regionu. Igmanska inicijativa ima konstantu u svom djelovanju u izgradnji dobrosusjedskih odnosa, koji poseban značaj imaju u periodima kada dolazi do zahlađenja odnosa između država, jer upravo su tada aktivnosti vrlo važne.

Dosljedan stav u afirmaciji antifašizma kao civilizacijske vrijednosti je posebno značajan danas kada se u regionu pokušavaju rehabilitirati i oni koji su bili na pogrešnoj strani i time revidirati i evropsku istoriju, i predstavlja poseban moralni kredibilitet Igmanske inicijative. Iskrena saradnja na kojoj insistiramo kao i ispunjavanje datih obećanja kada govorimo o evropskoj perspektivi naših država je značajna, naročito od strane Hrvatske, kao članice Evropske unije, koja se obavezala da neće biti prepreka na putu evropskih integracija BiH, Crnoj Gori i Srbiji. Nažalost dešava se i suprotno kada su odnosi Hrvatske i Srbije u pitanju, što po autonomizmu ima posljedice i na Bosnu i Hercegovinu, imajući u vidu njeno unutrašnje uređenje utvrđeno „Opštim mirovnim sporazumom za mir u BiH“ te njenim odnosima sa Hrvatskom i Srbijom kao potpisnicama Sporazuma.

Ovo su neki od razloga zašto je postojanje Igmanske inicijative ali i drugih regionalnih mreža vrlo značajno, ne samo zbog migrantske nego i zbog ekomske, socijalne i moralne krize koja karakteriše sadašnje vrijeme.

²⁷ Predsednik Foruma građana Tuzle i kopredsednik Igmanske inicijative za Bosnu i Hercegovinu

SUMMARY

Vehid Sehic²⁸

Every normal citizen should be concerned about good neighborly relations between Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Croatian and Serbian, primarily bearing in mind the political stability necessary for intensifying economic, cultural, and other types of cooperation. The genuine cooperation calls for responsible policy in these countries as the basis for developing understanding, trust and mutual respect. Unfortunately such conditions are yet to be created. Furthermore, one of the biggest challenges on this path is the lack of genuine will to deal with the past. Through unprincipled attitudes of politicians, and unfortunately certain members of the academic community, the responsibility is sought in others, thus creating historic half-truths that are, as a rule, more harmful than lies. It is these kinds of attitudes that contribute to political instability in the region.

Due to such state of affairs, the activism of the civic society is of particular significance as it can contribute to building peace, stability, mutual respect as well as trust. The credibility of the civil society organization that had stemmed from their principled and genuine long-term struggle for civic values in the region, places responsibility on them to, through their engagement, contribute to building a better future uninhibited by our burdensome past. Therefore, the role of the civic society networks, such as the Igman Initiative, which had started its activities in 1996 as a civic dialogue among antiwar organizations and individuals and has been operating under its current name since 2000, is of great importance.

The sessions of the Igman initiative, attended by the presidents of our countries on several occasions, activities for improving cross-border cooperation, and signing of memorandums of understanding by the representatives of our governments, indicate the strength and authority that are opposite to the official policies that predominantly create relations in the region based on hot/cool principle. The Igman Initiative has a constant in its efforts to build good neighborly relations, especially in the periods of deterioration of relations between these countries, when these activities are of utmost importance.

Consistent attitude in affirming anti-fascism as a civic value is important today - especially as several actors in the region are trying to rehabilitate those who have been on the wrong side of history and thus revise the European history - and represents the moral credibility of the Igman Initiative. Sincere cooperation on which we insist, and fulfilling the promises made when we talk about the European perspectives of our countries, is important, especially regarding Croatia, as a member state of the European Union which has committed itself not to hinder the path of European integration of Bosnia and Herzegovina, Montenegro and Serbia. Unfortunately, the opposite is happening when the Croatian and Serbian relations are concerned, which as a rule has impact on Bosnia and Herzegovina due to its internal structure established according to the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina, and its relations with the Croatian and Serbia as signatories to the Agreement.

These are some of the reasons why the engagement of the Igman Initiative and other similar regional networks is important, not only concerning the migrant crisis but also economic, social and moral crisis that characterizes the present time.

---

²⁸ President of the Forum of Tuzla Citizens and Co-president of the Igman Initiative for Bosnia and Herzegovina

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

327(497.11:497.5)(082)

DVE decenije diplomatskih odnosa Srbije i Hrvatske : stanje odnosa i otvorena pitanja / [urednica Aleksandra Popov]. - Novi Sad : Centar za regionalizam, 2016 (Novi Sad : Reclamare). - 44 str. ; 24 cm

Radovi na srp., hrv. i bos. jeziku. - Tiraž 400. - Summary.

ISBN 978-86-86145-31-4

а) Дипломатски односи - Србија - Хрватска - Зборници
COBISS.SR-ID 309912839